

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO
Yhteiskuntatieteiden ja kauppätieteiden tiedekunta
Kauppätieteiden laitos

KÄÄNTEINEN ARVONLISÄVERO RAKENNUSALALLA — KÄSITYKSIÄ MITEN
ILMIÖ ON VAIKUTTANUT ALALLA ESIINTYVÄÄN HARMAASEEN TALOUTEEN

Pro Gradu- tutkielma, Yritysoikeus ja -talous
Johanna Öhman (180485)
Opettaja: Kati Pajunen
Esityspäivä: 20.4.2012

TIIVISTELMÄ
ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO
Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta
Kauppatieteiden laitos
Yritysoikeus ja -talous

ÖHMAN, JOHANNA: Käänteinen arvonlisävero rakennusalalla — käsityksiä miten ilmiö on vaikuttanut alalla esiintyvään harmaaseen talouteen.
Pro gradu- tutkielma, 63 s. Liitteet (2 s.)
Tutkielman ohjaajat: Professori Matti Turtiainen ja Yliopistonlehtori Kati Pajunen
Huhtikuu 2012

Avainsanat: Käänteinen arvonlisävero, harmaa talous

Pro gradu- tutkielma käsittelee 1.4.2011 rakennusalalla käyttöön otettua käänteistä arvonlisäveroa. Tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia rakennusalan yritysten sekä Verohallinnon käsityksiä rakennusalan käänteisen arvonlisäveron vaikutuksista alalla esiintyvään harmaaseen talouteen. Tutkimuksen tavoitteena oli saada selville mitä tarkoitetaan rakennusalan käänteisellä arvonlisäverovelvollisuudella, mitä käänteinen arvonlisäverovelvollisuus on vaatinut alan yrityksiltä sekä miten Verohallinto ja rakennusalan yritykset kokevat sen vaikuttavan rakennusalalla esiintyvään harmaaseen talouteen.

Tutkimus toteutettiin laadullisena haastattelututkimuksena. Laadullinen tutkimusote mahdollisti yksittäisen tapauksen tutkimisen parhaiten, sillä laadullisessa tutkimuksessa keskitytään pieneen määrään tapauksia ja tutkitaan niitä perusteellisesti. Haastatteluita tehtiin yhteensä kuusi kappaletta. Muodoltaan haastattelut olivat teemahaastatteluita, joissa oli piirteitä myös puolistrukturoidusta haastattelusta, sillä teemojen alle oli rakennettu kysymyksiä tukemaan tiedon hankintaa. Tutkimuksen teoreettisessa viitekehyksessä käsiteltiin rakennusalan käänteistä arvonlisäveroa sekä harmaata taloutta.

Tutkimuksessa saatiin selville, mitä rakennusalan käänteisellä arvonlisäverolla tarkoitetaan. Lisäksi saatiin selville mitä uuden menetelmän soveltaminen on vaatinut alan yrityksiltä. Suurimmat vaatimukset olivat kohdistuneet koulutukseen, ymmärryksen lisäämiseen, järjestelmämuutoksiin sekä kokonaisvaltaiseen ajatusmaailman muuttamiseen. Käänteisen arvonlisäveron vaikutuksista harmaaseen talouteen näkemykset erosivat Verohallinnon ja yritysten välillä. Verohallinnon kanta vaikutuksista oli huomattavasti positiivisempi kuin alan yritysten. Yrityksien keskuudessa uuden menettelyn ei uskottu vaikuttavan niin suuresti määrin alan harmaaseen talouteen. Rakennusalan harmaan talouden ongelmien koettiin olevan muualla kuin arvonlisäverossa. Yritysten keskuudessa kuitenkin ymmärrettiin Verohallinnon hakema taka-ajatus uuden menettelyn avulla saatavista hyödyistä.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	4
1.1 Käänteinen arvonlisävero muissa EU jäsenvaltioissa	5
1.2 Tutkimuksen tavoitteet	6
1.3 Tutkimuksen rakenne	7
1.4 Aikaisemmat tutkimukset	8
2 HARMAA TALOUS	10
2.1 Rakennusalan harmaa talous.....	13
2.2 Arvonlisäveron laiminlyöntiongelmät rakennusalalla.....	14
2.3 Verotarkastukset ja harmaa talous.....	16
2.4 Harmaan talouden torjunta	17
3 KÄÄNTEINEN ARVONLISÄVERO RAKENNUSTEOLLISUUDESSA	19
3.1 Rakennusalan arvonlisäverotus.....	19
3.2 Käänteisen arvonlisävero ja sen soveltamisala	22
3.3 Ostajan ja myyjän asema käänteisessä arvonlisäverossa	27
3.4 Vähennysoikeus	29
3.5 Virheellisestä menettelystä aiheutuvat seuraamukset.....	30
4 AINEISTO JA MENETELMÄT	32
4.1 Tutkimusmenetelmät	32
4.2 Tutkimusaineisto	32
4.3 Aineiston käsittely ja analysointi	36
5 TULOKSET	37
5.1 Käänteisen arvonlisäveron aiheuttamat muutokset Verohallinnon näkökulmasta	37
5.2 Vaikutukset rakennusalan harmaaseen talouteen Verohallinnon näkökulmasta	40
5.3 Käänteisen arvonlisäveron aiheuttamat muutokset yritysten näkökulmasta.....	42
5.4 Vaikutukset rakennusalalla esiintyvään harmaaseen talouteen yritysten näkökulmasta	47
6 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	51
6.1 Keskeiset tulokset.....	51
6.2 Jatkotutkimusehdotukset	59
6.3 Tutkimuksen validius ja reliaabelius	60
LÄHTEET	62
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Keskustelua rakennusalan harmaasta taloudesta ja keinoista, joilla harmaata taloutta pystyttäisiin kitkemään, on ollut jo hyvin pitkään. Erääksi keinoksi rakennusalan harmaan talouden kitkemiseksi on nostettu rakennusalan käänteinen arvonlisävero.

Rakennusalalla esiintyvät talousrikokset ovat suuri ja resursseja vaativa haaste Verohallinnolle, poliisille ja tuomioistuinlaitokselle. Rakennusalalla esiintyvä harmaan talouden määrä on kääntynyt kasvuun viime vuosien aikana ja tästä aiheutuneet vahingot ovat olleet vuositasolla huomattavat. Verohallinto on vuonna 2008 aloittanut Raksa- valvontahankkeen, jonka tavoitteena on harmaan talouden torjunta sekä kilpailuneutraliteetin lisääminen. Valvontatoimenpiteet ovat koskeneet urakkaketjujen alapäätä, sillä harmaa talous liitetään usein pitkiin aliurakointiketjuihin. Tällöin pääurakoitsijat eivät välttämättä tiedä ketkä työskentelevät ketjun loppupäässä. Silloin vaarana on, että aliurakoitsija jättää arvonlisäverot maksamatta vaikka pääurakoitsija vähentää aliurakoitsijan laskuttamat arvonlisäverot omassa verotuksessaan. Näin valtiolta jää osa verotuloista saamatta ja samalla tämä käytäntö vääristää alan kilpailutilannetta. Tarkastuksien avulla selvisi, että harmaata taloutta esiintyi 35 prosentissa tarkastetuista yrityksistä. Suurin virhe, mikä valvonnalla saatiin selville, oli vääräsisältöisten eli tekaistujen kuittien käyttö. Näiden tekaistujen kuittien käytöllä alan yritykset pystyvät hyödyntämään aiheettomia arvonlisäverovähennyksiä (HE 41/2010 vp, 3–11).

Vuoden 2008 lukujen perusteella rakennustuotannon arvo oli 29,5 miljardia euroa. Pääosa rakentamisesta on talonrakentamista, jonka osuus rakentamisen kokonaistuotoksesta oli 82 prosenttia vuonna 2008. Pääurakoitsijoista merkittävä osa, liikevaihdon perusteella laskettaessa, on suuria ja keskisuuria yrityksiä, jotka ovat toimineet alalla pitkään ja ovat vakavaraisia sekä hyvän maineen omaavia yrityksiä. Liikevaihdon perusteella suureksi yritykseksi rakennusalalla voidaan laskea, mikäli liikevaihto on yli 50 miljoonaa euroa ja henkilökunnan määrä on yli 150 henkeä. Suurissa urakoissa pääurakoitsija toimii yleensä myös suuri yritys. Samoin kuin suurissa urakoissa aliurakoitsijoina toimii pääasiallisesti suuria yrityksiä ja vasta näiden aliurakoitsijoina pieniä yrityksiä. Vastaavasti pienissä urakoissa toimii yleensä pääurakoitsijana myös pieni yritys. Pieniä yrityksiä toimii pääurakoitsijoina lukumääräisesti merkittävä määrä. Talonrakentajista suuria tai keskisuuria yrityksiä on vain noin 200 ja pieniä yrityksiä on noin 15 000. Pieneksi yritykseksi lasketaan yritys, jonka liikevaihto on alle 3-5 miljoonaa euroa ja henkilökunnan määrä on alla 20 henkilöä. Rakennusteollisuuden tekemän arvion mu-

kaan noin 20–30 suurinta talonrakennusalan yritystä tai konsernia tuottavat kuitenkin yli 50 prosenttia koko talonrakennusalan liikevaihdosta. Alan liikevaihdon tarkkaa jakaumaa pääurakoitsijoiden ja aliurakoitsijoiden välillä on vaikea arvioida, sillä suuri osa suuryritysten käyttämien aliurakoitsijoiden liikevaihdosta sisältyy myös aiemmin mainittuun lukuun (HE 41/2010 vp, 7–8).

Rakennusalan käännetyllä arvonlisäverovelvollisuudella on tavoitteena pienentää aliurakoitsijoiden epärehellisydestä johtuvaa arvonlisäveromenetystä sekä parantaa rehellisten ja epärehellisten verovelvollisten yritysten välistä kilpailutilannetta rakennusalalla. Tarkoitus on siis ehkäistä veronkiertoa, jossa ostaja vähentää arvonlisäveron, mutta jonka myyjä jättää maksamatta. Käännetyn arvonlisäverovelvollisuuden tavoitteena on estää se, että arvonlisävero jäisi aliurakoitsijan arvonlisäverotuksen osalta maksamatta. Uuden menetelmän myötä pääurakoitsija suorittaa arvonlisäveron koko rakennustyön arvosta eli myös aliurakoitsijan arvonlisäyksen osalta (HE 41/2010 vp, 11–12).

Pitkät aliurakointiketjut saavat aikaiseksi tilanteen, jossa osa ketjun keskellä olevista yrityksistä toimii sekä pääurakoitsija että aliurakoitsija. Käännettyä verovelvollisuutta sovellettaisiin kaikkiiin ketjussa tapahtuviin myynteihin. Vasta pääurakoitsijan myynti tilaajalle olisi verollinen ja pääurakoitsija suorittaisi arvonlisäveron koko rakennustyön arvosta. Käännetty verovelvollisuus on siis poikkeus yleiseen arvonlisäverojärjestelmään nähden. Käännetyn verovelvollisuuden soveltamisen osalta keskeisiä tekijöitä ovat ostajan ja palvelun määrittely (HE 41/2010 vp, 12).

1.1 Käänteinen arvonlisävero muissa EU jäsenvaltioissa

Myös seitsemän muuta Euroopan Unionin jäsenvaltiota, Alankomaat, Belgia, Saksa, Itävalta, Ruotsi, Unkari ja Irlanti, soveltavat käännettyä arvonlisäverovelvollisuutta rakennusalalla. Belgiassa käännetty verovelvollisuus on ollut käytössä jo pitkään, vuodesta 1977 lähtien. Samoin myös Alankomaat ovat soveltaneet käännettyä verovelvollisuutta vuodesta 1982 lähtien. Alankomaissa, samoin Itävallassa, käännettyä verovelvollisuutta ei sovelleta tilanteisiin, jotka pääurakoitsija suorittaa toimeksiantajalleen. Eli nämä tapaukset laskutetaan normaaliin tapaan verolla. Alankomaissa käännettyä verovelvollisuutta sovelletaan aliurakointiin ja työvoiman vuokraukseen, kun kyse on aineellisesta kiinteisiin esineisiin liittyvistä työsuorituksista (HE 41/2010 vp, 4–5).

Itävalta otti menetelmän käyttöön vuonna 2002 ja sen jälkeen arvonlisäverojärjestelmän noudattamisen on todettu parantuneen. Itävalta on arvioinut, että maan arvonlisäverotulot ovat kasvaneet uudistuksen jälkeen noin 200 miljoonalla eurolla. Irlannissa menettelyä on sovellettu vuodesta 2008 lähtien laajasti rakentamispalveluihin. Unkarissa ja Saksassa menettelyä sovelletaan kiinteistön luovutuksiin ja rakentamispalveluihin (HE 41/2010 vp, 5–6).

Ruotsissa käännetty verovelvollisuus otettiin käyttöön vuonna 2007. Ruotsissa edellytyksenä on, että ostaja on elinkeinonharjoittaja, joka muuten kuin satunnaisesti myy säännösten mukaisia palveluja. Tai, että palvelun ostaa elinkeinonharjoittaja, joka myy kyseisensä elinkeinonharjoittajalle tällaisia palveluja. Ruotsissa käännettä verovelvollisuutta sovelletaan lisäksi, jos rakennusala toimimaton yritys tilapäisesti toimii välimiehenä myyden ostettuja palveluita, kuten esimerkiksi asennustyön, rakennusyritykselle. Myöskään sillä ei ole merkitystä, onko ostajalla rakennusalan toimialaluokitus vai ei tai onko kyseinen ostaja ruotsalainen vai ulkomaalainen yritys. Ratkaisevaa on vain siis palvelun laji sekä ostajalle asetettujen edellytysten täyttyminen. Käännettä verovelvollisuutta sovelletaan siis Ruotsissa erittäin laajasti (HE 41/2010 vp, 5–6). Suomessa rakennusala on sovellettu käännettä arvonlisäverovelvollisuutta 1.4.2011 lähtien (Verohallinto 2011a).

1.2 Tutkimuksen tavoitteet

Tämän tutkimuksen yhtenä tarkoituksena on määritellä käsitteet käännteinen arvonlisävero ja harmaa talous. Nämä käsitteet on tarkoitettu määritellä nimenomaan rakennusalan näkökulmasta, sillä tutkimus koskee rakennusalan käännteistä arvonlisäveromenettelyä ja sen vaikutusta harmaaseen talouteen. Tutkimuksen tarkoitus ei ole numeerisesti selvittää miten uuden käännteisen arvonlisäveromenettelyn käyttöönotto on vaikuttanut Suomessa esiintyvään harmaaseen talouteen. Tämän selvittäminen vaatisi paljon laajemman tutkimuksen. Tässä tutkimuksessa on tarkoitus selvittää verottajan sekä rakennusalan yritysten käsityksiä uudesta käännteisestä arvonlisäveromenettelystä.

Tutkimuksen päätehtävänä on siis tutkia käsityksiä valitusta aiheesta sekä tarkoituksena on saada vastaus seuraaviin kysymyksiin:

- Mitä tarkoitetaan rakennusalan käännteisellä arvonlisäverovelvollisuudella?
- Mitä käännteinen arvonlisäverovelvollisuus on vaatinut yrityksiltä?

- Miten verottaja ja rakennusalan yrityksen kokevat sen vaikuttavan Suomessa esiintyvään harmaaseen talouteen?

Asetettuja tutkimusongelmia tarkastellaan Suomessa toimivien rakennusalan yritysten näkökulmasta. Rakennusalan yritysten lisäksi tutkimuksessa on otettu huomioon myös Verohallinnon näkemys tutkimusaiheesta.

Tutkimuksen keskeisimpiä käsitteitä ovat käänteinen arvonlisävero ja harmaa talous. Käänteisellä arvonlisäverolla tarkoitetaan, että myyjän sijasta palvelun myynnistä verovelvollinen onkin palvelun ostaja (Verohallinto 2011a).

Harmaalle taloudelle ei ole yksiselitteistä suoraa selitystä, mutta terminä se voidaan määritellä joko kansantaloudellisesta tai fiskaalisesta näkökulmasta. Fiskaalisessa merkityksessä harmaalla taloudella tarkoitetaan sinällään laillista taloudellista toimintaa, joka tapahtuu viranomaisilta salassa tai jonka tulo salataan, jotta voitaisiin välttää siitä meneviltä veroilta ja maksuilta. Kansantaloudellisessa merkityksessä harmaalla taloudella tarkoitetaan taloudellista tuotannollista toimintaa, joka ei ole mukana kansantalouden tilinpidossa ja jää samalla pois myös bruttokansantuotelaskelmista (Hirvonen, Lith & Walden 2010, 16–19).

1.3 Tutkimuksen rakenne

Teoreettisessa viitekehyksessä, luvussa 2, käsitellään harmaata taloutta. Luvun aluksi käsitellään harmaata taloutta yleisesti ja mitä termillä harmaa talous tarkoitetaan. Harmaan talouden yleisesittelyn jälkeen keskitytään rakennusosalalla esiintyvään harmaaseen talouteen ja arvonlisävero laiminlyönteihin rakennusosalalla. Luvun lopussa käsitellään vielä verotarkastuksia sekä harmaan talouden torjuntakeinoja.

Teoreettisen viitekehyksen, luvussa 3, keskitytään käänteiseen arvonlisäveroon. Luvun alussa tutustutaan arvonlisäveroon yleisesti. Tämän jälkeen esitellään rakennusalan käänteinen arvonlisävero sekä sen soveltamisala. Tämän jälkeen perehdytään ostajan ja myyjän asemaan. Lopuksi vielä esitellään vähennysoikeus sekä virheellisestä menettelystä aiheutuvat seuraukset.

Teoreettisen viitekehyksen jälkeen esitellään tutkimuksen aineisto sekä tutkimuksessa käytetty menetelmä. Tämän luvun lopussa esitellään vielä aineiston analysointia ja käsittelyä.

Tuloksissa esitellään haastatteluiden avulla kerätty aineisto. Aineisto on purettu auki teema-alueittain. Luvun alussa käydään läpi Verohallinnon edustajan haastattelusta saatu aineisto. Tämän jälkeen esitellään yritysmaailman edustajien haastatteluiden avulla kerätty aineisto.

Johtopäätöksissä esitellään tutkimuksen kannalta oleelliset ja keskeisimmät tulokset. Lisäksi pohditaan, miksi saatuihin tuloksiin on päästy sekä pohditaan mielipide-eroihin vaikuttavia syitä. Luvun lopussa esitellään jatkotutkimusehdotukset sekä pohditaan tutkimuksen luotettavuutta.

1.4 Aikaisemmat tutkimukset

Käänteinen arvonlisävero rakennusalalla on käsitteenä ja asiana vielä suhteellisen tuore. Tästä johtuen etenkin suomessa aihetta ei ole vielä kovinkaan paljon tutkittu. Käänteinen arvonlisäveromenettely on kuitenkin käytössä Suomen lisäksi seitsemässä muussa Euroopan Unionin jäsenvaltiossa, Alankomaissa, Belgiassa, Saksassa, Itävallassa, Unkarissa ja Irlannissa sekä Ruotsissa. Näissä maissa käänteinen arvonlisäveromenettely on ollut jo hieman pidempään käytössä, jonka vuoksi aiheesta on ehditty tehdä myös jonkin verran tutkimusta.

Verotuksesta tehdyissä tutkimuksissa on pitkään yritetty vastata kolmeen kysymykseen tieteen ja politiikan näkökulmasta: Onko verotuksella merkitystä? Jos ei ole, niin miksi ei? Jos on, niin kuinka paljon? Nykyinen laskentatoimen verotutkimus käyttää näiden kysymysten pohdintaan Scholesin ja Wolfsonin kehittämää viitekehystä. Shackelfordin ja Shevlinin tekemässä tutkimuksessa jäljitetään tämän viitekehysten syntyhistoriaa ja sen vaikutuksia arkitönnin, mikrotalouden ja empiirisen laskentatoimen verotutkimuksen kehitykseen viimeisten viidentoista vuoden aikana. Tutkimus tarjoaa historiallista tietoa ja johdantoa aiheesta kiinnostuneille. Verotutkimuksella on pitkä historia talouden alalla ja monet kirjanpidon ammattilaiset ovat erikoistuneet verosuunnitteluun, silti se on hitaasti hyväksytty tärkeäksi tutkimuksen osa-alueeksi (Shackelford & Shevlin 2001, 321–322).

Vuonna 2007 Euroopan Komissio käynnisti julkisen konsultaation käännetyn arvonlisäveromenetelmästä mahdollisesti aiheutuvista kustannuksista ja hyödyistä. Konsultaation tekeminen lähti liikkeelle keskustelusta, jonka aiheena olivat toimenpiteet arvonlisäveropetoksia vastaan. Yhtenä keinona petoksia vastaan nousi esille käänteinen arvonlisäveromenetelmä. Konsultaation keskeisimpinä johtopäätöksinä voidaan pitää:

- Käänteisestä arvonlisäveromenettelystä aiheutuu sekä kertaluonteisia että toistuvia hallinnollisia kustannuksia.
- Suurimmat toistuvat hallinnolliset kustannukset aiheutuvat velvollisuudesta ilmoittaa ostot ja myynnit sähköisesti, velvollisuudesta antaa oikeanlainen myyntilasku sekä velvollisuudesta rekisteröidä ostolaskut oikein.
- Hallinnolliset kustannukset rasittavat toistuvasti erityisesti pieniä ja keskisuuria yrityksiä, joilla on suhteellisen paljon manuaalisia prosesseja.
- Käänteisen arvonlisäveromenettelyn vaikutuksista kassavirtaan todettiin, että kassavirran vaikutus riippuu pääasiallisesti liiketoimintamallista. Siihen vaikuttavat myös yrityksen viennin ja tuonnin tilanne.
- Lisäksi tutkittiin myös käänteisen arvonlisäveromenettelyn vaikutuksia yrityksen kilpailukykyyn ja ulkoisiin markkinoihin. Suurin osa yrityksistä oli sitä mieltä, että sillä ei ole vaikutusta yrityksen kilpailukykyyn. Yritykset eivät kokeneet sen vaikuttavan myöskään heidän tarpeisiin siirtää toimintaa toiseen maahan tai valita toimittajia tietyistä maista (European Commission 2012).

Fedelin ja Forten tekemä tutkimus keskittyy Euroopan Unionin alueella tapahtuviin arvonlisäveropetoksiin. Käänteinen arvonlisäveromenetelmä on myös otettu osaksi vuonna 2011 tehtyä tutkimusta. Tehdyn tutkimuksen tarkoituksena oli analysoida arvonlisäveropetoksia Euroopan Unionin yhteisön sisällä. Tutkimuksessa tultiin johtopäätökseen, että on paras luopua etsimästä optimaalisinta ratkaisua, sillä vain toiseksi parhaat ratkaisut asian parantamiseksi on oikeasti käytettävissä. Arvonlisäverojärjestelmä käytti määränpää periaatetta eli verotus tapahtuu toisin sanoen tuojan päässä. Tämä kunnioittaa Euroopan Unionin yksien markkinoiden rajoituksia. Jotta pystyttäisiin välttymään arvonlisäveropetoksilta, jotka liittyvät yhteisön sisällä tapahtuvaan tuonnin verotukseen, tarvitaan parempia kontrollitekniikoita. Tästä aiheutuu lisäksi hallinnollisia kuluja, lisä ponnisteluja sekä tehokasta kansainvälistä yhteistyötä. Vaihtoehtoiset mallit perustuvat alkuperämaan periaatteelle, kun taas yksien markkinoiden rajoitukset antavat huonompia tuloksia, mutta samalla rikkovat verotusautonomiaa ja finanssipolitiikan vastuun periaatteita arvonlisäveron osalta jäsenvaltioissa. Toimiakseen vastakohdina yhteisön sisäisiä petoksia kohtaan ja jakaakseen arvonlisäverotuloja, tarvitaan entistä tehokkaampaa kansainvälistä yhteistyötä (Fedeli & Forte 2011, 143–165).

2 HARMAA TALOUS

Vuosittaiset talousrikollisuuden ja harmaan talouden aiheuttamat vahingot ovat huomattavat. Tilanne on kehittynyt vielä huonompaan suuntaan viime vuosina erityisesti kriittisillä työvoimavaltaisilla aloilla, kuten esimerkiksi rakennusalalla. Vuonna 2007 salattujen työtulojen arvo rakennusalalla oli yli 500 miljoonaa euroa. Samana aikana piilotyöllisyyden osuus vastasi 9 prosenttia rakentamisen työvoimasta sekä samalla 5 prosenttia koko rakennusalan tuotannosta. Näiden lisäksi vahinkoa aiheutuu myös salatuista yrittäjätuloista sekä niistä johtuvista verojen, eläke-, työttömyys- ja tapaturmavakuuttamisen menetyksistä. Kaiken kaikkiaan rakennusalan harmaan talouden määrä on kääntynyt kasvuun viime vuosien aikana ja se on aiheuttanut 400–500 miljoonan euron vahingot vuosittain. Vuonna 2009 tehdyn arvion mukaan talouden laskusuhdanne lisää harmaan talouden suhteellista osuutta edelleen. Laskusuhdanteesta johtuva tiukentunut kilpailu urakoista kannustaa hinnoitteluun, jossa lakisääteisiä veroja sekä maksuja ei oteta huomioon laisinkaan. Tästä syystä alan kilpailu vääristyy (HE 41/2010 vp, 8).

Harmaa talous voidaan määritellä joko kansantaloudellisessa tai fiskaalisessa merkityksessä. Käytännössä näillä on suuri ero, joten suomen kielessä ei ole yksiselitteistä määritelmää harmaalle taloudelle. Kansantaloudellisessa merkityksessä harmaalla taloudella tarkoitetaan taloudellista tuotannollista toimintaa, joka ei ole mukana kansantalouden tilinpidossa ja jää samalla pois myös bruttokansantuotelaskelmista. Euroopan Unionin komissaarit ovat sitä mieltä, että harmaa talous tulisi saada mukaan mahdollisimman kattavasti bruttokansantuotelaskelmiin. Myös Yhdistyneiden Kansakuntien eli YK:n ja Euroopan Unionin eli EU:n kansantalouden tilinpitojärjestelmä kirjojen mukaan kaiken laillisen ja laittoman toiminnan tulisi sisältyä kansantalouden tilinpitoon. Mikäli näitä lukuja ei näytetä bruttokansantuotelaskelmissa, on vaarana, että bruttokansantuotelaskelmat näyttävät vääristynyttä tulosta. Tästä johtuen on vaarana, että valtio voi saada ansiotonta hyötyä tukiaisten muodossa (Hirvonen, Lith & Walden 2010, 16).

Fiskaalisessa merkityksessä harmaalla taloudella tarkoitetaan sinällään laillista taloudellista toimintaa, joka tapahtuu viranomaisilta salassa tai jonka tulo salataan, jotta voitaisiin välttyä siitä meneviltä veroilta ja maksuilta. Fiskaalinen harmaan talouden käsite on siis huomattavasti suppeampi kuin kansantaloudellinen harmaan talouden käsite siltä osin, että se ei sisällä laisinkaan mustaa taloutta eli laitonta toimintaa. Kansantaloudellista käsitettä laajempi se on

siinä mielessä, että se sisältää salatut pääomatulot. Fiskaalista harmaata taloutta on vaikeampi mitata epäsuoria menetelmiä käyttäen, sillä se on käsitteellisesti paljon suurempi kansantaloudellinen harmaa talous (Hirvonen, Lith & Walden 2010, 19).

Kuten jo aiemmin on mainittu, harmaa talous on sinällään laillista taloudellista toimintaa, mutta jostain syystä toiminta halutaan salata viranomaisilta. Syitä salailuun on useita, kuten esimerkiksi:

- tuloverojen, arvonlisäveron tai muiden verojen maksun välttely
- halutaan laiminlyödä sosiaalivakuuttaminen
- ei haluta maksaa työehtosopimuksen mukaista minimipalkkaa tai noudattaa työaika-, työturvallisuutta tai työterveyshuoltoa koskevia säännöksiä
- ei haluta suorittaa muita yhteiskunnallisia velvoitteita
- halutaan jostain muusta syystä ilmoittaa toiminnan laajuus väärin (Hirvonen, Lith & Walden 2010, 16).

Harmaata taloutta rajoittavia säännöksiä sisältyy verolainsäädäntöön. Näitä on velvollisuus toimittaa ennakonpidätys palkasta, eläkkeestä sekä muista erikseen säädetyistä suorituksista. Ideana on pyrkiä varmistamaan, että tulot tulevat verottajan tietoon ja samalla verojen kertyminen. Verolainsäädäntöön sisältyy myös velvollisuus antaa tarkkailuilmoitus suorituksista, jotka eivät kuulu ennakonpidätysvelvollisuuden piiriin. Yrityksillä on myös velvollisuus rekisteröityä verohallinnon ennakkoperintä-, työnantaja- ja arvonlisäverorekistereihin. Tähän velvollisuuteen liittyy myös toisten verovelvollisten oikeuksien ja velvollisuuksien kytkeminen näihin rekisteröinteihin. Lainsäädännön mukaan kaikilla liike- ja ammattitoimintaa harjoittavilla sekä kaikilla yhteisöillä on kirjanpitovelvollisuus. Kirjanpitovelvollisuus tuo mukanaan mahdollisuuden joutua verotarkastuksen kohteeksi. Verottaja hankkii verotarkastuksia varten myös muiden yritysten kirjanpitotietoja vertailukohdaksi. Lisäksi verolainsäädännön yksi säännös harmaata taloutta vastaan on tilaajavastuulaki, joka edellyttää selvitysvelvollisuutta alihankkijan ja vuokratyöyrityksen rekisteröinneistä sekä velvoitteiden täyttämisestä (Hirvonen, Lith & Walden 2010, 20).

Yleisimpänä harmaan talouden esiintymismuotona voidaan pitää tulojen salaamista. Tällöin yritys jättää tulot kirjanpidon ulkopuolelle, kun tulot tulevat esimerkiksi yksityishenkilöiltä. Tätä toimintaa edesauttaa se, että yksityishenkilöt eivät tarvitse välttämättä kuitteja omia ve-

rovähennyksiään tai kirjanpitoon varten. Yksityishenkilöiltä ei mene myöskään Verohallinnolle tietoa liiketoimista yrityksen ja yksityishenkilön väliltä. Näin ollen Verohallinto ei tätä pysty kontrolloimaan. Yritysten välisessä yritystoiminnassa tulojen salaaminen on vaikeampaa tai ainakin riski kiinnijäämisestä on paljon suurempi. Tulojen salaaminen on vaikeampaa, sillä on mahdollisuus, että Verohallinto saa tiedot suorituksista. Eräs Verohallinnon keino saada tietää maksetuista suorituksista on maksajayritykseen suoritettava verotarkastus. Muita keinoja ovat muun muassa Verohallinnon keräämät vertailutiedot sekä neljännesvuosittain saatavat ilmoitukset rakennusalan järjestäytyneiltä yrityksiltä. Ilmoituksista käy ilmi yritysten käyttämät aliurakoitsijat. Yritysten välisissä suorituksissa myös ostajalla on oma intressinsä saada kuitti suorituksesta. Kuitin saatuaan ostaja pystyy hyödyntämään tämän saamalla vähennysoikeuden arvonnisäverotuksessa ja tuloverotuksessa taikka jommassakummassa näistä. Rakennusosalalla suuri riski, edellä mainittuun liittyen, on aliurakkaketjuissa esiintyvä kuittikauppa. Kuittikaupassa aliurakkaketjun alapäässä toimivat yritykset nollaavat tai pienentävät omaa verotettavaa tuloansa ja suoritettavaa arvonnisäveroa muilta yrityksiltä ostettujen tekais-tujen kuittien avulla (Hirvonen, Lith & Walden 2010, 23–24).

Eräs harmaan talouden esiintymismuoto on niin sanotut kertakäyttö yritykset tai yritykset joiden elinkaari on todella lyhyt. Yleisimmin tällöin puhutaan osakeyhtiöistä, jotka ilmoittavat saamansa tulot, mutta jättävät kuitenkin veronsa tietoisesti maksamatta. Tällaisen yrityksen tullessa maksukyvyttömäksi, yrityksen omistus sekä vastuuhenkilöasemat siirretään ammattimaisille saattohoitajille. Tällöin kyse on bulvaanijärjestelystä. Yleistä on myös, että omistus ja vastuuhenkilöasemat on hoidettu alun perinkin bulvaanijärjestelyin. Rakennusosalalla aloittaneiden ja lopettaneiden yritysten määrä on varsin suuri. Kyse ei aina kuitenkaan ole uudesta yritystoiminnasta vaan vanhaa yritystä jatketaan vain uuden yrityksen puitteissa. Kyseinen toiminta aiheuttaa tahallisia verovastuita ja sen voidaan katsoa kuuluvan fiskaalisen harmaan talouden piiriin kuuluvaksi (Hirvonen, Lith & Walden 2010, 24).

Karusellikaupat ovat erän harmaan talouden ilmenemismuoto. Karusellikaupat ovat yleistyneet Euroopan Unionin alueella ja niistä aiheutuu merkittäviä veromenetyksiä. Karusellikaupat toimivat siten, että yritys esittää tekaistuja asiakirjoja tavaran viennistä Euroopan Unionin ulkopuolelle. Näin toimimalla pyritään saamaan aiheetonta arvonnisäveron palautusta tai vähennystä. Samaa aikaan tavara kuitenkin tosiasiasa myydään Euroopan Unionin alueella. Sama tavara voi myös kiertää maasta toiseen siten, että jokin yritysketjuun kuuluvista yrityksistä hakee aiheetonta arvonnisäveron palautusta tai vähennystä, mutta tosiasiasa myynnin

verojen suorittaminen jätetään maksukyvyttömän bulvaaniyrityksen vastuulle. Eräs keino on myös hakea arvonlisäveron palautusta, on täysin tekaistut asiakirjat ilman, että yritys harjoittaa minkäänlaista vientitoimintaa tai minkäänlaista muutakaan liiketoimintaa. Viimeksi mainittu tapaus ei varsinaisesti enää ole harmaan talouden esiintymismuoto, vaan kyseessä on ennemminkin verorikos (Hirvonen, Lith & Walden 2010, 25).

2.1 Rakennusalan harmaa talous

Rakennusalan harmaa talous tulee hyvin esille verotarkastuksien tuloksista sekä Verohallinnon tekemistä rikosilmoituksista. Harmaa talous onkin hyvin yleistä rakennusalalla moneen muuhun alaan verrattuna. Yksi syy rakennusalan harmaaseen talouteen arvellaan olevan rakentamisen suuret suhdannevaihtelut. Toisena syynä voidaan pitää toiminnan työvaltaisuutta. Näihin saattaa syynä olla rakennusalan pitkät aliurakointiketjut. Aliurakointiketjut ovat yleensä pitkiä, sillä pääurakoitsija ei halua sitoutua omaan työvoimaan korkeiden työvoimakustannusten sekä suurten suhdannevaihteluiden johdosta. Tähän tilanteeseen on vaikuttanut suuresti 1990-luvun lama ja sen aiheuttamat kokemukset rakennusalan yrityksille. Pitkien aliurakointiketjujen takia pääurakoitsija ei välttämättä edes tiedä, ketkä työskentelevät ketjun toisessa päässä. Tämä aiheuttaa sen, että arvonlisäverot, työntekijöiden ennakonpidätykset sekä sosiaaliturvamaksut hoidetaan tiettyyn portaaseen saakka, mutta sen jälkeen näistä velvoitteista voidaan luistaa (Hirvonen, Lith & Walden 2010, 69).

Kuitenkaan harmaa talous ja sen määrä rakennusalalla ei suoranaisesti ole yhteydessä kulloinkin vallitsemaan suhdannetilanteeseen. Noususuhdanteen aikana ammattitaitoisen työvoiman puute ratkaistaan siten, että käytetään pimeitä työmarkkinoita. Laskusuhdanteen aikana taas väärinkäytökset lisääntyvät kun markkinat kutistuvat ja kilpailu kiristyy. Tämä aiheuttaa sen, että kustannuksia on pakko karsia (Hirvonen, Lith & Walden 2010, 70).

Verohallinto sekä rakennusalan järjestöt ovat yhdessä pyrkineet vähentämään rakennusalan harmaata taloutta yhteisillä pelisäännöillä. Näillä pelisäännöillä ei kuitenkaan ole kovin suurta vaikutusta pienien rakennuttajien urakoissa eikä myöskään suurten urakoiden aliurakointiketjujen häntäpäässä. Rakennusalan omien toimenpiteiden ansiosta sekä myös viranomaisten tehostuneen työmaavalvonnan seurauksena harmaan talouden edellytykset rakennusalalla ovat jonkin verran heikentyneet järjestäytyneiden rakennusyrietysten hallitsemilla rakennustyömaille 1990-luvulta lähtien. Samalla harmaan talouden painopistealue on siirtynyt ammattimaiseen korjaus- ja kunnossapitorakentamiseen. Näiden projektien tilaajina ovat usein isännöitsi-

jät sekä asunto-osakeyhtiöt. 2000-luvulle siirryttäessä harmaan talouden uutena ilmiönä on ulkomailta käsin tapahtuva harmaan talouden toiminta Suomen markkinoilla (Hirvonen, Lith & Walden 2010,70).

2.2 Arvonlisäveron laiminlyöntiongelmät rakennusallalla

Vuodesta 2001 lähtien rakennusalan maksama arvonlisäverovelka on kasvanut vuosittain. Arvion mukaan vuoden 2008 marraskuussa maksamatonta arvonlisäverovelkaa rakennusteollisuuden alalla oli jo 169 miljoonaa euroa (Rakennusteollisuus 2011a). Toisen arvion mukaan vuonna 2008 kokonaisuudessaan rakennusallalta maksettavien arvonlisäverojen vaje oli yhteensä 260 miljoonaa euroa. Tästä summasta 105 miljoonaa euroa muodostuu täysin piiloon jääneestä rakennustoiminnasta. Loppu vaje 260 miljoonasta eurosta, eli noin 160 miljoonaa euroa muodostuu yrityksistä, jotka kyllä antavat arvonlisäveroilmoituksen, mutta eivät todellisuudessa kuitenkaan maksa veroja (Hirvonen, Lith & Walden 2010, 3).

Hallituksen esityksen mukaan rakennusalan yritykset maksoivat arvonlisäveroa oma-aloitteisesti vuonna 2008 1835 miljoonaa euroa. Oma-aloitteisten verojen lisäksi maksuunpanojen kautta kertyi vielä 187 miljoonaa euroa. Yhteensä vuoden 2008 arvonlisäverokertymä oli 2022 miljoonaa euroa. Verohallinnon arvion mukaan, joka on tehty rakennusallalle tehtyjen tarkastusten perusteella, vuonna 2008 ilmitulematonta arvonlisäveroa olisi ollut 148 miljoonaa euroa. Tästä summasta aliurakoitsijoiden osuus on 116 miljoonaa euroa. Tämä kertymätön arvonlisävero koostuu kahdesta osasta, ilmitulematonasta arvonlisäverosta sekä maksuunpanojen jälkeen jääneestä arvonlisäverosta. Veronkannon tilaston mukaan, vuonna 2008 maksuunpanoista jääneeksi jäänyt arvonlisävero rakennusallalla oli 66 miljoonaa euroa, josta aliurakoitsijoiden osuus on arvion mukaan 80 prosenttia. Todellisuudessa aliurakoitsijoiden arvonlisäveron jäämien määrä on arviolta noin 26 miljoonaa euroa. Tähän summaan on päästy kun laskennallisena jakona on käytetty 50 prosenttia, sillä alkuperäinen aliurakoitsijoiden arvonlisäverojen jäämien määrä sisältää myös ilmoitetut verot, verotarkastuksissa ilmitulleiden verojen lisäksi (HE 41/2010 vp, 15).

Hallituksen esityksessä on esitetty arvio miten käänteinen arvonlisävero rakennusallalla tuo lisätuottoa. Ensin on arvioitu aliurakoitsijoista aiheutuva arvonlisäveron vaje ja sen jälkeen arvio käännetyn arvonlisäverovelvollisuuden hyödystä:

- Nykyjärjestelmän mukainen veromenetys, joka johtuu aliurakoitsijoiden laiminlyönneistä
 - ilmitulematon arvonlisävero 116 milj. €
 - ilmoitetut arvonlisäverojäämät ($0,80 * 66$ milj. €/2) +26 milj.€
 - = aliurakoitsijoiden arvonlisäverovaje 142 milj. €
- Käänteisen arvonlisäveron aiheuttama lisätuotto
 - aliurakoitsijoiden arvonlisäverovaje 142 milj. €
 - pääurakoitsijoiden laiminlyömät verot aliurakoitsijoiden arvonlisäyksestä ($0,20 * 142$ milj. €) -28 milj. €
 - = käännetyn arvonlisäveromenettelyn tuoma lisätuotto 114 milj. €

(HE 41/2010 vp, 15).

Arviota on tehty myös siitä, miten käänteinen arvonlisäverovelvollisuus vaikuttaisi yritysten hallintokustannuksiin. Kaiken kaikkiaan yhteenlaskettu hallintokustannusten nousu kaikissa rakennusalan yrityksissä olisi yhteensä noin 30 miljoonaa euroa. Tähän lukuun on päädytty rakennusalan yritysten antamien arvioiden perusteella kustannusten kasvusta sekä Tilastokeskuksen antaman selvityksen perusteella, jossa on selvitetty miten yritykset jakautuvat suuruusluokkiin liikevaihdon mukaan. Hallintokustannusten kasvu onkin huomattavasti suurempaa suurilla ja keskisuurilla yrityksillä kuin pienillä rakennusalan yrityksillä. Yhteensä 30 miljoonan lisäkustannukset koostuvat useasta erästä. On arvioitu, että käänteinen arvonlisäveromenettely aiheuttaa yrityksissä lisähenkilökunnan palkkaamista. Tästä aiheutuneiden kustannusten arvellaan olevan 12 miljoonaa euroa, joka tarkoittaa yhteensä noin 250 henkilötyövuotta. Rakennusalalla on yli 40 000 yritystä, joiden yhteenlasketut tilitoimistojen lisäkustannukset olisivat 9 miljoonaa euroa. Yritystasolla tämä tarkoittaa keskimäärin 200 euron lisäkustannusta per yritys. Konsultti- ja neuvontakulut nousisivat 6 miljoonaa euroa, joka tarkoittaa yritystasolla noin 150 euron lisäkustannusta per yritys. Loput 3 miljoonaa lisäkustannuksista aiheutuisi muista hallintokuluista kuten esimerkiksi lisääntyneitä tilintarkastuskuluista. Kustannusten kasvun lisäksi rahoitustilanne pää- ja aliurakoitsijoiden välillä muuttuu, kun ostaja ei maksa arvonlisäveroa myyjälle. Käänteinen arvonlisäveromenettely tuo jossain määrin korkoetua pääurakoitsijalle, kun taas aliurakoitsijalle se aiheuttaa vastaavasti korkotappiota (HE 41/2010 vp, 17).

2.3 Verotarkastukset ja harmaa talous

Verohallinnolla on ollut käynnissä rakennusalan verovalvontahanke, Raksa-hanke, aina vuodesta 2008 vuoteen 2011 asti. Verovalvontahankkeen tarkoituksena ja tavoitteena on harmaan talouden torjunta, ulkomaalaisen työvoiman valvonnan kehittäminen sekä ottaa käyttöön uusia valvontamenetelmiä. Raksa-hankkeen aikana Verohallinnon verotarkastajat sekä työsuojeluviranomaiset ovat tehneet valvontakäyntejä rakennustyömaille (Verohallinto 2011b).

Koko tarkastelujakson eli 1.1.2008 – 30.8.2011 aikana rakennusalan yrityksiä koskevia verotarkastuskertomuksia valmistui yhteensä 2611 kappaletta. Vuositasolla tämä tekee noin 700 verotarkastuskertomusta. Tarkastettavista yrityksistä suurin osa oli pieniä tai keskisuuria yrityksiä. Verotarkastusten perusteella, vain 23 prosenttia tarkastetuista kohteista selvisi ilman toimenpiteitä. Toisin sanoen verotarkastetuista kohteista 77 prosenttia oli sellaisia, joista Verohallinto on tehnyt veroesityksen. Harmaata taloutta löytyi 30 prosentista tarkastetuista kohteista. Kaiken kaikkiaan tarkastusten perusteella paljastettiin harmaata taloutta ja maksuunpantiin veroja alla olevan mukaisesti:

- mustia palkkoja todettiin maksetun 156 miljoonaa euroa. Mustilla palkoilla tarkoitetaan palkkoja, joista ei ole pidätetty ennakonpidätyksiä ja työnantajan sosiaaliturvamaksuja.
- peiteltyjä osinkoja löytyi 70,4 miljoonan euron arvosta
- puuttuvia yritystuloja löytyi 101,6 miljoonan euron arvosta
- tarkastusten perusteella Verohallinto maksuunpani veroja yhteensä 144 miljoonaa euroa
- ennakonpidätyksiä ja työnantajan sosiaaliturvamaksuja maksuunpantiin 53,9 miljoonaa euroa
- ja arvonnlisäveroa Verohallinto maksuunpani 41,5 miljoonaa euroa. (Verohallinto 2011b).

2.4 Harmaan talouden torjunta

19.1.2012 Valtioneuvosto hyväksyi periaatepäätöksen hallituksen toimintaohjelmaksi. Toimintaohjelman tarkoituksena on torjua harmaata taloutta ja talousrikollisuutta vuosina 2012–2015. Ensimmäinen vastaava ohjelma on hyväksytty jo vuonna 1996. Nyt hyväksytyn ohjelman sisältö perustuu Jyrki Kataisen hallituksen kesällä 2011 julkistamaan hallitusohjelmaan, jossa harmaa talous on nostettu yhdeksi päähankkeista. Ohjelman tavoitteena on harmaan talouden, talousrikollisuuden vähentäminen ja laillisen yritystoiminnan sekä terveen kilpailun tukeminen. Näiden lisäksi tavoitteena on turvata verojen ja muiden maksujen kertyminen, julkisten palveluiden säilyttäminen sekä julkisten palveluiden rahoituspohjan varmistaminen. Kaikkien näiden tavoitteiden takana on idea harmaan talouden ennaltaehkäisemisestä, rikosentekomahdollisuuksien vähentämisestä ja kiinnijäämisriskin korottamisesta sekä viranomaisten reagointivalmiuden nostamisesta harmaan talouden paljastamiseksi (Verohallinto 2012).

Toimintaohjelman ehdotuksen mukaisesti rakennusalailla otetaan käyttöön veronumero, jonka tarkoituksena on tehostaa rakennusalan työsuhde- ja verovalvontaa. Laki veronumerosta sekä rakennusalan veronumerorekisteristä tuli voimaan 15.12.2011. Lain soveltaminen alkaa kuitenkin vasta kesällä 2012. Lain odotetaan tuovan helpotusta rakennusalan perusongelmaan. Tähän asti ei viranomaisilla eikä rakennuttajillakaan ole ollut tarkkaa tietoa eikä välineitä selvittää keitä rakennustyömailla työskentelee. Jatkossa kaikki rakennustyömailla työskentelevät, myös ulkomaalaiset, saavat veronumeron, joka mahdollistaa työntekijöiden paremman tunnistamisen ja valvonnan (Verohallinto 2012).

Vuoden 2013 aikana rakennusalailla otetaan lisäksi käyttöön lain tasoisesti työntekijä- ja urakatietojen ilmoitusmenettely. Asia on järjestetty rakennusalan yritysten ja Verohallinnon keskinäisellä sopimuksella. Ehdotuksen mukaan rakennusalan yritysten tulisi ilmoittaa kuukausittain Verohallinnolle kulkulupiin perustuva työntekijätieto sekä reskontraan perustuva tieto aliurakoinneista. Tämän lisäksi Valtioneuvosto haluaa tehdä selvityksen, voidaanko rakennusosalalle luoda valtuutettu urakoitsijajärjestelmä. Urakoitsijajärjestelmän tarkoituksena olisi edistää yritysten mahdollisuutta varmistaa yhteistyökumppaniensa sitoutuminen lakisääteisten velvoitteiden hoitamiseen sekä samalla parantaa rakentamisen laatua. Tarkoituksena olisi, että valtuutetut urakoitsijat pystyisivät käyttämään yhteistyökumppaneinaan toisia valtuutettuja urakoitsijoita (Verohallinto 2012).

Verohallinnon Harmaan talouden selvitysyksikkö on tammikuussa 2012 tehnyt väliraportin rakennusalan käänteisen arvonlisäverovelvollisuuden vaikuttavuudesta. Harmaan talouden osalta rakennusalan suurimpia ongelmia on ollut tekaistujen kuittien käyttäminen sekä aiheettomien arvonlisäverovähennysten tekeminen. Lisäksi aliurakoiden ketjuttamisen seurauksena on saattanut syntyä tilanne, jossa ostaja vähentää ostolaskuihinsa sisältyvän arvonlisäveron, mutta myyjä ei kuitenkaan tilitä arvonlisäveroja Verohallinnolle. Rakennusalan käänteisen arvonlisäverovelvollisuuden on uskottu juuri tehoavan näihin ongelmiin. Käänteisen arvonlisäverovelvollisuuden on odotettu vähentävän arvonlisäverojen vähennyksiin liittyviä väärinkäytöksiä, tehostavan arvonlisäverotulojen kertymistä sekä parantavan rehellisten rakennus-alalla työskentelevien yrittäjien kilpailukykyä suhteessa epärehellisiin toimijoihin verrattuna (Verohallinto 2012).

Rakennusalan käänteisen arvonlisäverovelvollisuuden menetelmään liittyy toki myös haasteita. Haasteet liittyvät rakennusalan käänteiseen arvonlisäverovelvollisuuteen liittyvien käsitteiden käytännön määrittelyihin, hallinnollisiin kustannuksiin sekä mahdollisiin uusiin väärinkäyttömahdollisuuksiin. Kuitenkin hallituksen esityksen mukaan uuden käänteisen arvonlisäverovelvollisuuden arvioidaan lisäävän valtion verotuloja 80–120 miljoonaa euroa vuosittain (Verohallinto 2012).

Tähän mennessä käänteisen arvonlisäveromenetelmän toimivuutta ja vaikutuksia on pystytty tarkastelemaan tilastollisin menetelmin. Tiedot on saatu pääosin yritysten kausiveroilmoituksesta. Vaikutusten arvioimista on hankaloittanut se, että järjestelmä on ollut käytössä vasta vähän aikaa, joten tietoja ei ole vielä saatu tarpeeksi, tarkkojen arvioiden tekemistä varten. Arviointia on lisäksi hankaloittanut Verohallinnolla käytössä oleva verotilijärjestelmä, jonne kirjataan lähes kaikki oma-aloitteiset verot. Asiakkaiden maksut käytetään lain säätämässä järjestyksessä tilillä olevien velvoitteiden kattamiseksi eli asiakkaat eivät itse voi kohdistaa verotilille suorittamiaan maksuja jollekin tietylle veroerälle. Tästä johtuen verotilijärjestelmästä ei ole helposti saatavilla uuden käänteisen arvonlisäverovelvollisuuden vaikutuksesta verotuottoon verrattuna normaaliin arvonlisäveromenettelyyn (Verohallinto 2012).

3 KÄÄNTEINEN ARVONLISÄVERO RAKENNUSTEOLLISUUDESSA

Arvonlisäverolainsäädännössä tavara ja palvelu on määritelty tarkasti. Tavaralla tarkoitetaan aineellista esinettä, ja myös kiinteistö määritellään aineelliseksi esineeksi. Tavaraksi luetaan myös sähkö, kaasu, lämpö, kylmyys sekä muu niihin verrattavissa oleva energiahyödyke. Palvelu on lainsäädännössä määritelty siten, että palvelulla tarkoitetaan kaikkia muita hyödykkeitä, joita voidaan myydä liiketoiminnan muodossa. Tiivistäen, mikäli kyseessä ei ole tavara, on se palvelua (ALVL, 1501/1993, 17 §). Rakennusalaan palveluiksi luetaan tavaraan kohdistuvat työsuoritukset kuten esimerkiksi rakentaminen, tavaran vuokraaminen ja tarjoilu sekä erilaiset oikeudet (Heiskala 2011, 5).

Pääsääntöisesti jokainen, joka harjoittaa tavaroiden tai palveluiden myyntiä liiketoiminnan muodossa Suomessa, on velvollinen myös suorittamaan myynnistään arvonlisäveroa. Poikkeuksena tähän ovat vain yleishyödylliset yhteisöt, jotka ovat arvonlisäverovelvollisia vain jos niiden harjoittaman toiminnan tuloa pidetään tuloverolain mukaan verotettavana elinkeinotulona (Heiskala 2011, 5–6).

Yleisesti liiketoimintana pidetään ansiotarkoituksessa tapahtuvaa, jatkuvaa, ulospäin suuntautunutta ja itsenäistä toimintaa, joka sisältää riskin. Arvonlisäverotuksessa liiketoiminnan käsitettä tulkitaan laajemmin. Arvonlisäverotuksen mukaan on kyse liiketoiminnasta, mikäli myytävät tavarat sekä palvelut kilpailevat muiden vastaavien hyödykkeiden kanssa yleisillä markkinoilla. Toiminnan tulee olla myös jatkuvaa, jotta sen voidaan katsoa tapahtuneen liiketoiminnan muodossa. Yksittäistä myyntitapahtumaa ei voi vielä katsoa liiketoiminnaksi, ellei se ole tapahtunut tai liity muuhun liiketoimintaa (Heiskala 2011, 6–7).

3.1 Rakennusalan arvonlisäverotus

Normaalin arvonlisäverokäytännön mukaan myyjä on velvollinen suorittamaan arvonlisäveroa liiketoiminnan muodossa tapahtuvasta tavaran ja palvelun mynnistä (ALVL 1-2 §). Mikäli myyjän tilikauden liikevaihto on kuitenkin enintään 8500 euroa, myyjä ei ole verovelvollinen, ellei häntä ole oman ilmoituksen perusteella merkitty verovelvolliseksi. Liikevaihdon ollessa enintään 8500 euroa tilikauden aikana, katsotaan toiminta vähäiseksi ja tästä syystä myyjää ei katsota verovelvolliseksi (ALVL 3 §). Yleisin verokanta on 23 prosenttia veron

perusteesta. Suomessa sovelletaan kuitenkin myös 13 ja 9 prosentin verokantoja (ALVL 84–85 a §).

Arvonlisäverotuksessa kiinteistöllä tarkoitetaan maa-aluetta, rakennusta, pysyvää rakennelmaa tai niiden osaa. Kiinteistössä sijaitsevat koneet, laitteet ja kalusteet eivät kuulu arvonlisäverotuksessa kiinteistöön (ALVL 28 §). Yhtiöjärjestyksen mukainen huoneisto on yleensä pienin kiinteistön osa arvonlisäverotuksessa. Toki myös huoneistoa pienempi kokonaisuus, kuten huone, voidaan käsitellä kiinteistönä arvonlisäverotuksessa. Tällöin ehtona on, että huone on selvästi erottuva toiminnallisen kokonaisuuden muodostava yksikkö. Tästä yksiköstä pitää pystyä selvittämään kiinteistöinvestoinnin tarkistamiseen vaadittavat tiedot. (Heiskala 2011, 13).

Rakennelmaa ja rakennusta ei tarvitse arvonlisäverotuksellisista syistä käsitteellisesti erottaa toisistaan, sillä molemmilla on arvonlisäverotuksellisesti sama kohtelu. Pysyviksi rakennelmiksi lasketaan kuitenkin sillat, laiturit, teollisuuden käytössä olevat rakennelmat ja sähkö-, vesi-, kaukolämpöverkostot sekä televerkot. Rakennukselle taas ei edes ole vakiintunutta määritelmää arvonlisäverotuksessa. Liikevaihtoverotuksesta löytyy kuitenkin rakennuksellekin määritelmä. Määritelmän mukaan rakennus on maapohjalle kiinteästi pystytetty ja pysyväksi tarkoitettu teollisuus-, liike-, asuin- tai muu sellainen talo. Maapohjan omistusolosuhteilla ei ole merkitystä verotuksellisesti. Rakennukseen luetaan kuuluvaksi yleistä käyttöä palvelevat laitteet, kuten putket, johdot, lämmityslaitteet ja puhelin- ja tietoverkot sekä kaikki sellaiset laitteet, joiden katsotaan olevan tarpeen rakennusta käytettäessä (Heiskala 2011, 13–14).

Arvonlisäverotuksessa kiinteistön eli maa-alueen, rakennuksen, pysyvän rakennelman sekä niiden osan myyminen on verotonta. Arvonlisäveroa ei suoriteta myöskään kiinteistön verottoman luovutuksen yhteydessä tapahtuvasta esimerkiksi sähkön, kaasun, lämmön tai veden luovuttamisesta (ALVL 27 §). Poikkeuksena tästä verottomuudesta on ainoastaan maa-aineisten otto-oikeuksien myynti eli tästä myynnistä tulee arvonlisävero suorittaa (Heiskala 2011, 14).

Rakentamispalveluilla arvonlisäverotuksessa tarkoitetaan kiinteistöön kohdistuvia rakennus- ja korjaustöitä sekä kyseisen työn yhteydessä asennetun tavaran luovuttamista. Rakentamispalveluiksi katsotaan myös edellä mainittuihin rakentamispalveluihin liittyvät suunnittelu, valvonta sekä muu niihin verrattava palvelu (ALVL 31 §). Mikäli rakennusmateriaali myydään ilman asennusta, on kyse normaalista tavaran myynnistä (Heiskala 2011, 15).

Rakentamispalveluiden myynnillä tarkoitetaan rakennustyötä, joka perustuu rakennustyön suorittajan sekä rakennustyön tilaajan väliseen sopimukseen ja myynti suuntautuu yrityksestä ulospäin. Tehtävän sopimuksen muoto voi vaihdella kokonaishintaurakasta yksikköhintaurakkaan tai muunlaiseen sopimusosapuolten välillä tehtävään rakentamissopimukseen. Palvelun valmistumisajankohdalla tarkoitetaan ajankohtaa, jolloin sovittu rakennus tai työ on vastaanottotarkastuksessa tai se on muutoin sovittu vastaanotetuksi. Mikäli kyse on itse suoritetusta rakentamispalvelusta, katsotaan valmistumisajankohdaksi yleensä rakennuksen tai perusrannetun rakennuksen käyttöönottoajankohtaa (Heiskala 2011, 15).

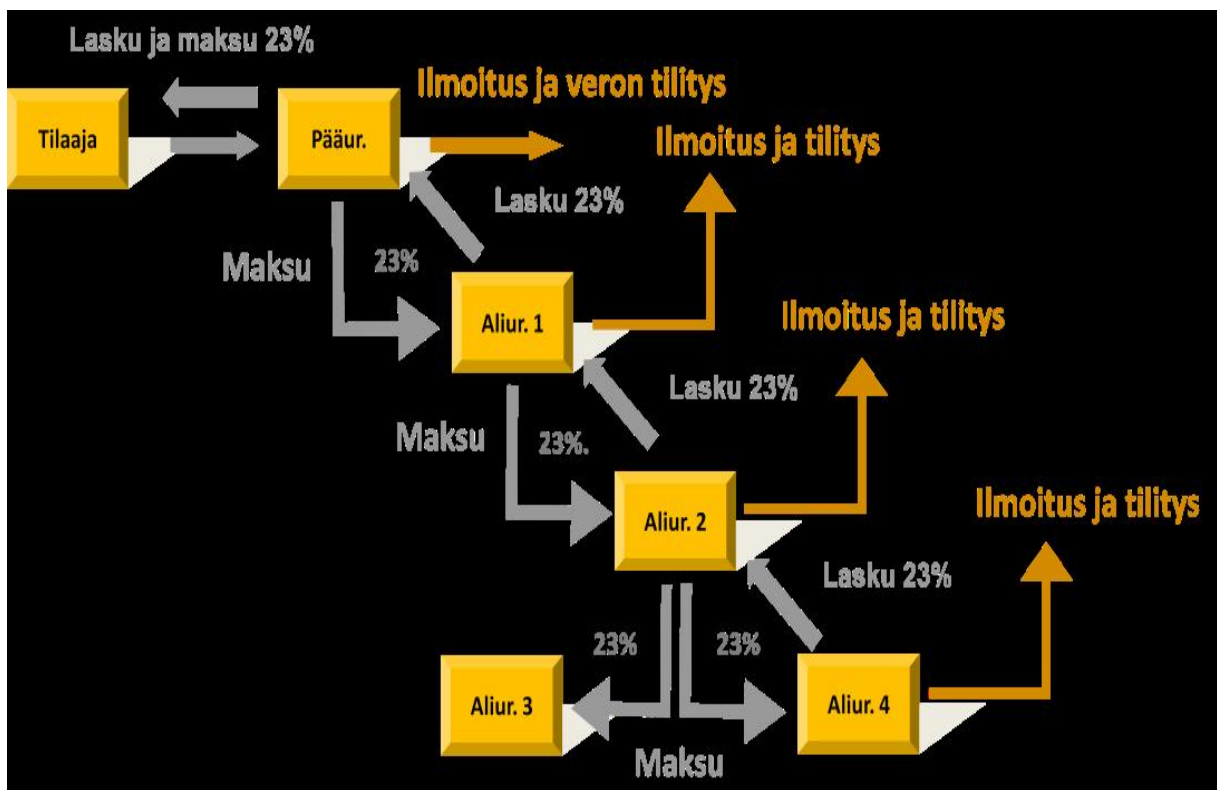
Arvonlisävero lasketaan aina veron perustesummasta. Veron perustesummalla tarkoitetaan summaa, joka on rakentamispalvelusta saatu vastike ilman veron osuutta. Vastikkeella taas tarkoitetaan myyjän ja ostajan väliseen sopimukseen perustuvaa hintaa. Tämän sovitun hinnan tulee sisältää kaikki hinnanlisät. Veron perustesummasta vähennetään myynnin oikaisuerät sekä luottotappiot. Myynnin oikaisueriä ovat esimerkiksi alennukset ja hyvitykset. Tällöin, ostajan ollessa verovelvollinen, alennus lasketaan verottomasta myyntihinnasta. Ja lopullinen vero lasketaan vasta alennetusta hinnasta. Mikäli myyjä perii tilaajalta viivästyskorkoa tai vahingonkorvauksia, ei myyjä saa laskuttaa näitä eriä verollisina. Viivästyskorosta ja vahingonkorvauksesta ei suoriteta arvonlisäveroa. Muita tällaisia veron perusteeseen kuulumattomia verottomia eriä, jotka myyjä on hoitanut ostajan puolesta, ovat muun muassa lainhuutokulut, kiinnityskulut, rakennuslupamaksut, rahoituskulut, rakennuttajavakuutuksen maksut, tontin lohkomisesta ja mittauksesta aiheutuneet kulut, palautuskelpoiset liittymämaksut sekä muut viranomaismaksut. Nämä kaikki erät tulee erotella laskussa, sillä ne eivät sisälly veron perustesummaan ja ne saadaan laskuttaa verottomina. Nämä verolliset erät taas lasketaan mukaan veron perustesummaan, kuten rakennuspaikan mittauskustannukset, harjannostajaiskulut ja vakuutuskustannukset sekä takausprovisiomaksu, joka on suoritettu rakennustyöaikaisesta takauksesta (Heiskala 2011, 16–19).

Arvonlisäverolain mukaan myynnistä suoritettava sekä vähennettävä arvonlisävero kohdistetaan sille kalenterikuukaudelle, jolloin veron suorittamisvelvollisuus on syntynyt (ALVL 135 §). Toisin sanoen veron kohdistamisessa käytetään suoriteperustetta eli vero kohdistetaan sille kalenterikuukaudelle, jolloin tavara on toimitettu tai vastaavasti palvelu on suoritettu (ALVL 15 §).

3.2 Käänteisen arvonlisävero ja sen soveltamisala

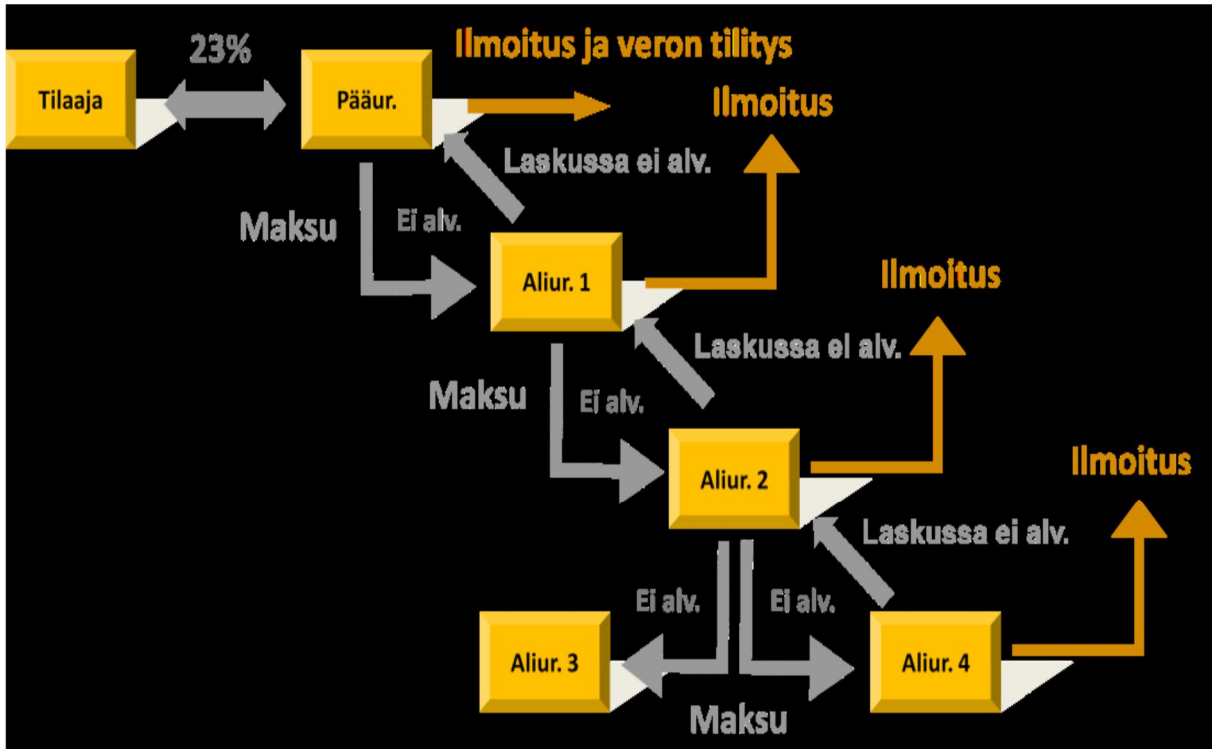
1.4.2011 alkaen suomessa otettiin rakennusalalla käyttöön käännetty arvonlisäverovelvollisuus. Käytäntö poikkeaa normaalista arvonlisäverokäytännöstä siten, että myyjän sijasta palvelun myynnistä verovelvollinen onkin palvelun ostaja. Uuden käännetyn arvonlisäverovelvollisuuden käyttöönotto edellyttää sekä ostajalta että myyjältä tietämystä milloin uutta käytäntöä sovelletaan (Verohallinto 2011a).

Alla olevat kuvat havainnollistavat arvonlisäverojärjestelmän toimivuutta tavanomaisen arvonlisäverojärjestelmän mukaan ja vastaavasti käännetyn arvonlisäverojärjestelmän mukaan.

Kuvio 1 Tavanomainen arvonlisäverojärjestelmä

Lähde Verohallinto 2012.

Kuvio 2 Käännetty arvonlisäverojärjestelmä

Lähde Verohallinto 2012.

Käännettyä arvonlisäverovelvollisuutta on arvonlisäverolain mukaan sovellettava aina kun molemmat seuraavista edellytyksistä täyttyvät:

- kyseinen palvelu on rakentamispalvelua tai työvoiman vuokrausta rakentamispalvelua varten
- ostaja on elinkeinonharjoittaja, joka muuten kuin satunnaisesti myy rakentamispalvelua tai vuokraa työvoimaa rakentamispalvelua varten. Ostaja voi olla myös elinkeinonharjoittaja, joka toimii välimiehenä ja joka myy edelleen kyseisen palvelun edellä mainitulle elinkeinonharjoittajalle (ALVL 8c §).

Välimiehenä toimivalla ostajalla tarkoitetaan alihankintaketjun väliin laitettua yhtiötä, joka harjoittaa muuta kuin rakentamista. Eli käännteistä arvonlisäverovelvollisuutta sovelletaan, mikäli tällainen yritys myy juuri kyseisen ostamansa rakentamispalvelun edelleen rakentamispalveluja myyvälle yhtiölle. Tällä menettelyllä on tarkoitus estää mahdollisuus katkaista käännetyn arvonlisäveromenettelyn soveltaminen alihankintaketjussa asettamalla ketjun väliin niin sanottu bulvaaniyhtiö (Tannila & Auranen 2011, 20–21).

Käänteistä arvonlisäveromenettelyä sovellettaessa ostajalle määritellyt edellytykset täyttyvät myös, jos ostajana on yhtiö, joka muutoin kuin satunnaisesti rakentaa tai rakennuttaa omassa hallinnassaan olevalle maalleen kiinteistöjä myyntiä varten tai myy keskeneräisiä kiinteistöjä (Tannila & Auranen 2011, 20).

Kuten jo aiemmin on todettu, tarkoitetaan rakentamispalvelulla kiinteistöön kohdistuvaa rakennus- ja korjaustyötä sekä kyseisen työn yhteydessä asennetun tavaran luovuttamista (ALVL 31 §). Mikäli kuitenkin kyse on tilapäisistä rakennelmista, kuten siirrettävät toimistot, ei käänteistä arvonlisäverovelvollisuutta sovelleta. Toisin sanoen rakennelmien tulee olla luonteeltaan pysyviä, jotta käänteistä arvonlisäverovelvollisuutta voidaan soveltaa. Myöskään tilapäisiin rakennelmiin kohdistuviin työsuorituksiin ei sovelleta käänteistä arvonlisäverovelvollisuutta. Tällaisia työsuorituksia ovat esimerkiksi tilapäisten rakennelmien pystyttäminen, purku sekä niihin kohdistuvat asennustyöt kuten sähköasennus. Arvonlisäverolaisissa rakentamispalveluiksi luetaan myös suunnittelu, valvonta sekä niihin verrattava palvelu. Käänteisen verovelvollisuuden menetelmää ei kuitenkaan sovelleta edellä mainittuihin suunnitteluun, valvontaan sekä niihin verrattavaan toimintaan (Verohallinto 2011a).

Rakentamiseksi luetaan talonrakentaminen, maa- ja vesirakentaminen sekä erikoistunut rakennustoiminta. Näiden lisäksi rakentamiseksi katsotaan myös tehdasvalmisteisten rakennusten ja rakennelmien pystyttäminen rakennuspaikalle. Luonteeltaan rakennustoiminta voi olla uudisrakentamista, perusparannusta, korjausrakentamista tai muutos-, laajennus- tai kunnostustyötä (Rakennusteollisuus 2011b).

Talonrakentaminen tarkoittaa kaiken tyyppisten rakennusten rakentamista. Kyse voi olla uudis- tai korjausrakentamisesta tai tehdasvalmisteisten rakennusten, elementtirunkojen tai muiden osien pystyttämisestä. Maa- ja vesirakentamisella tarkoitetaan kulkuyhteyksien, verkostojen sekä muiden ympäristö- ja maarakenteiden rakentamista. Kulkuyhteyksiä ovat esimerkiksi tiet, kadut ja rautatiet. Verkostoilla tarkoitetaan esimerkiksi vesi-, viemäri- ja sähköverkostoja. Erikoistunut rakennustoiminta taas tarkoittaa rakennusasennuksia, kuten LVI- ja sähkötöitä, ja rakentamisen viimeistelyitä, kuten maalaus, sekä rakennuspaikan valmistelutöitä ja rakennusten purkua (Rakennusteollisuus 2011b).

Alla on lueteltu mahdollisimman tarkalla tasolla mihin kaikkiin rakentamispalveluihin käänteistä arvonlisäveromenetelmää sovelletaan:

- maapohja- ja perustustyöt
- rakennustyöt
- rakennusasennus
- rakennuksen viimeistely
- rakennuskoneiden vuokraus, edellyttäen sekä koneen että käyttäjän vuokraamista
- rakennussiivous
- työvoiman vuokraus rakentamispalvelua varten (Verohallinto 2011a).

Tässä alla on kuvattu mitä ei lasketa rakentamiseksi ja näin ollen siihen ei sovelleta käänteistä arvonlisäveromenetelmää:

- viheralueiden istutus sekä hoito
- tuotantotoiminnassa olevien koneiden ja laitteiden asentaminen sekä niiden pystyttäminen
- arkkitehtipalvelut
- rakennus- ja rakennesuunnittelu
- muut insinööripalvelut sekä tekninen suunnittelu
- rakennuskoneiden vuokraus ilman, että vuokrataan myös koneenkäyttäjä tai kuljettaja
- ulkotilojen puhtaanapito
- kuljetuspalvelut (Verohallinto 2011a).

Rajanveto ja tulkitseminen, mikä on rakentamispalvelua ja mihin sovelletaan käänteistä arvonlisäveromenettelyä, voi olla haastavaa. Esimerkiksi kuljetuspalveluiden kohdalla rakentamispalveluksi ei lueta rakennusmateriaalin kuljettamista kuorma-autolla ja näin ollen siihen ei myöskään sovelleta käänteistä arvonlisäverovelvollisuutta. Kuitenkin rakennusmateriaalin siirto itse rakennuspaikalla luetaan rakentamispalveluksi ja siihen sovelletaan käänteistä arvonlisäverovelvollisuutta. Rakentamispalveluksi ei myöskään lueta kiinteistönhoitoa, kuten esimerkiksi siivousta, hiekoitusta ja muita pieniä korjaustöitä, sillä nämä kiinteistönhoitopalvelut sisältyvät yleensä tavalliseen kiinteistönhoitosopimukseen. Näin ollen kyseisiä palveluita ei veloiteta erikseen. Mikäli kiinteistönhoitoa harjoittava yritys kuitenkin laskuttaa kiinteistönhoitopalvelut erikseen, pidetään niitä siinä tapauksessa rakentamispalveluna. Kuitenkin kiinteistöjen ilmanvaihtojärjestelmän säätöä pidetään aina rakentamispalveluna. Kiinteistön lukitus- ja hälytysjärjestelmän ohjelmoinnin osalta käänteistä arvonlisäverovelvollisuutta so-

velletaan, mikäli palvelu myydään osana järjestelmän asennus- ja kokoamispalvelua. Muussa tapauksessa käänteistä arvonlisäverovelvollisuus menetelmää ei sovelleta ohjelmointiin. Maa- ja vesirakentamisen osalta käänteistä arvonlisäverovelvollisuus menetelmää sovelletaan, jos puiden raivaus on tarkoitus tehdä rakentamista varten. Pelkkä puun korjuu ilman rakentamistarkoitusta ei ole rakentamispalvelua eikä myöskään kaivuu, joka tapahtuu turvetuotantoa varten, ole rakentamispalvelua. Kuitenkin ojitus, vesiväylien rakentaminen, korjaus sekä ruoppaus ovat rakentamispalveluita. Myös teiden kunnossapidon ja hoidon osalta osa toiminnoista katsotaan rakentamispalveluiksi ja osa ei. Tältä osin rakentamispalveluna pidetään tien asfaltointia sekä muuta tien peruskorjausta. Jos taas kyse on pelkästä tien hoitoon liittyvistä palveluista, kuten aurauksesta tai liikennemerkkien vaihtamisesta, kyseessä ei tällöin ole rakentamispalvelu ja näin ollen siihen ei sovelleta käänteistä arvonlisäverovelvollisuutta. Mikäli tien hoito toteutetaan elinkaarimallin mukaisesti, jolla tarkoitetaan esimerkiksi yleisen tien rakentamis- tai kunnossapitopalvelua, jonka perittävä vastike määräytyy tien käyttöä kuvaavan suoritemäärän perusteella, ei kyse ole käänteisen arvonlisäverovelvollisuuden mukaisesta rakentamispalvelusta (Verohallinto 2011a).

Käänteistä arvonlisäverovelvollisuutta sovelletaan vain palvelun myyntiin. Tavaran myynti itsessään jää siis tämän soveltamisen ulkopuolelle. Kuitenkin, jos rakentamispalvelu sisältää myös tavaraa, pidetään tätä yhtenä kokonaisuutena ja tällöin käänteinen arvonlisäverovelvollisuus tulee sovellettavaksi. Tästä johtuen rajanveto ja tulkinta saattaa olla joissain tilanteissa hankalaa, kun mietitään soveltuuko käänteinen arvonlisäveromenettely vai ei. Joissain tilanteissa asennus saattaa sisältyä tavaran myyntiin, mutta asennustyön osuus saatetaan katsoa niin vähäiseksi, että käänteistä arvonlisäveromenettelyä ei voida soveltaa. Tästä hyvänä esimerkkinä on jääkapiin tai astianpesukoneen myynti, jossa myyjä toimittaa sekä asentaa koneet. Mikäli kyse on taas uunin mynnistä ja sen asennuksesta, pidetään sitä rakentamispalveluna. Tähän on syynä se, että uunia pidetään kiinteänä kalusteena, samoin kuin keittiökalueteikin. Näihin molempiin siis sovelletaan käänteistä arvonlisäverovelvollisuutta. Jääkaapin ja astianpesukoneenkin kohdalla poikkeuksen muodostaa, jos ne asennetaan osana koko keittiöremonttia. Tällöin sama asentaja asentaa sekä koneet että keittiökalueteet ja silloin koko palvelua voidaan pitää rakentamispalveluna, johon sovelletaan käänteistä arvonlisäverovelvollisuutta. Toisena esimerkkinä soveltamisesta on parketin myynti. Mikäli liike myy vain parketin ilman asennusta, ei kyse ole rakentamispalvelusta. Jos taas liike myy sekä parketin että asennuksen, katsotaan se rakentamispalvelun myynniksi. Samaa käytäntöä sovelletaan myös betonin myyntiin. Jos betoni vain kuljetetaan ja puretaan autosta kohteeseen, pidetään sitä

pelkkänä tavaran myyntinä. Rakentamispalveluksi betonin myynti lasketaan silloin, kun betonin myyjä kuljettamisen ja purkamisen lisäksi levittää tai tasoittaa betonin, tekee valukallistuksia tai muilla tavoin osallistuu purkamisen jälkeen tapahtuviin betoniin kohdistuviin rakentamistöihin. Jo näiden esimerkkien valossa voidaan todeta, että käänteisen arvonlisäverovelvollisuuden soveltamisala on erittäin laaja (Verohallinto 2011a).

Käänteistä arvonlisäverovelvollisuutta sovelletaan myös työvoiman vuokraukseen rakentamispalveluja varten. Työvoiman vuokrauksella tarkoitetaan vuokrattavan henkilön työpanoksen luovuttamista vuokralleottajalle, jolloin henkilö työskentelee vuokralleottajan valvonnassa ja ohjauksessa tehden hänelle osoitettuja työtehtäviä. Käänteistä arvonlisäverovelvollisuutta sovellettaessa vuokralleantaja laskuttaa henkilön vuokrauksesta ilman arvonlisäveroa ja vuokralleottaja tilittää työvoiman vuokrauksesta käännetyt veron. Vuokratulla työvoimalla voidaan kuitenkin teettää erilaisia töitä, joista osa ei välttämättä ole rakentamista. Tällainen tilanne voi tulla esimerkiksi kun työntekijä pystyttää rakennustöiden ohella rakennustelineitä. Koska rakennustelineet eivät ole pysyviä rakennelmia, ei myöskään niiden pystyttämistä voida lukea käänteisen arvonlisäveron piiriin kuuluvaksi rakentamispalveluksi. Tällöin osa työntekijän työajasta ei kohdistu rakentamiseen. Ohjeena tällaisissa tapauksissa on, että tehty sopimus ja sen sisältä määrittelevät sovelletaanko käänteistä arvonlisäverovelvollisuutta vai ei. Pääsääntönä voidaan pitää, että jos työntekijä pääasiallisesti suorittaa rakentamispalveluja, voidaan vuokraukseen soveltaa käänteistä arvonlisäverovelvollisuutta (Tannila & Auranen 2011, 39–40)

3.3 Ostajan ja myyjän asema käänteisessä arvonlisäverossa

Edellisessä kappaleessa määriteltiin tarkat kriteerit, jotka ostajan tulee täyttää, jotta käänteistä arvonlisäverovelvollisuutta voidaan soveltaa. Kiteytetysti voidaan todeta, että käänteistä arvonlisäverovelvollisuutta noudatetaan, mikäli palvelun ostajana on elinkeinonharjoittaja, joka toiminnassaan muutoin kuin satunnaisesti myy palveluita tai suorittaa kiinteistön luovutuksia. Käänteisen arvonlisäveron menetelmää ei kuitenkaan sovelleta, mikäli rakentamispalveluiden myynti kohdistuu yksityishenkilöön. Myös myyjälle on asetettu velvollisuus asiaan kuuluvaa huolellisuutta noudattaen selvittää täyttääkö ostaja määritellyt kriteerit. Mikäli myyjä ei ole varma asiasta, tulee myyjän pyytää asiasta selvitys ostajalta. Myyjän harjoittamalla toiminnan laadulla ei kuitenkaan ole merkitystä, sovelletaanko käänteistä arvonlisäverovelvollisuutta vai ei (Verohallinto 2011a). Ainoa merkitys myyjän aseman kannalta on sillä, onko hänen harjoit-

tamansa liiketoiminnan liikevaihto enintään 8500 euroa tilikaudessa vai enemmän. Mikäli myyjän tilikauden liikevaihto on enintään 8500 euroa, ei käänteistä arvonlisäverovelvollisuutta sovelleta, mikäli myyjä ei itse ole vapaaehtoisesti hakeutunut arvonlisäverovelvolliseksi (ALVL 3 §).

Käänteistä arvonlisäverovelvollisuutta sovelletaan erittäin laajassa merkityksessä rakennusyritysten välisissä liiketoimissa. Ostajan harjoittaman liiketoiminnan ei tarvitse olla pääasiallisesti rakennustoimintaa. Käänteisen arvonlisäverovelvollisuuden soveltamiseen riittää, että ostaja myy sivutoimisesti rakennuspalveluita. Tällainen tilanne voi tulla kyseeseen kun yritys, jonka pääasiallisena toimintana on rakennusmateriaalin myynti, myy palveluksessaan olevien puuseppien suorittamia rakentamispalveluita. Yritys, jonka toiminta perustuu pääasiallisesti rakentamispalveluiden myynnille, joutuu soveltamaan käänteistä arvonlisäverovelvollisuutta myös tilanteisiin, joissa rakentamispalvelua ei myydä edelleen, vaan se kohdistuu ostajan toimistokiinteistöön (Verohallinto 2011a).

Ostajana toimivan elinkeinonharjoittajan rakentamispalveluiden muutoin kuin satunnaista myyntiä arvioidaan ostajan pääasiallisen toimialan ja toiminnan mukaan. Arviointiin vaikuttaa myös myynnin säännöllisyys, palvelusuoritusten määrä sekä laajuus. Satunnaisen rakentamisen tunnusmerkkejä pääasiallisesti taas ovat kertaluonteisuus, tilapäisyys, ei toistuvuus sekä vähäinen rakentaminen, jota ei ole tarkoitettu jatkuvaksi toiminnaksi (Verohallinto 2011a).

Myös niin sanottuun välimieheen sovelletaan käänteistä arvonlisäverovelvollisuutta. Tällä menettelyllä pyritään estämään säännöksen mahdollinen kiertäminen. Välimiesmenettely tarkoittaa käytännössä sitä, että rakennustoimintaa harjoittamaton yritys ostaa ja myy edelleen asennustyön rakennusalalla toimivalle yritykselle. Tällöin näihin molempiin myynteihin sovelletaan käänteistä arvonlisäverovelvollisuutta (Verohallinto 2011a).

Valtion ostamiin rakentamispalveluihin ei sovelleta käänteistä arvonlisäverovelvollisuutta, sillä valtion katsotaan olevan rakentamispalveluja satunnaisesti myyvä osapuoli. Valtiosta ovat erillisiksi verovelvollisiksi erotettu valtion liikelaitokset sekä valtion omistamat osakeyhtiöt. Tällöin näiden asemaa käänteistä arvonlisäverovelvollisuutta kohtaan tarkastellaan omaa kokonaisuutenaan. Myös kuntia tarkastellaan valtiosta erillisinä kokonaisuuksia kuntakohtaisesti. Mikäli kunta tai kuntayhtymä myy rakentamispalveluita ulkopuolisille muutoin kuin satunnaisesti, tullaan käänteistä arvonlisäverovelvollisuutta soveltamaan kaikkiin kyseisen kunnan tai kuntayhtymän ostamiin rakentamispalveluihin (Verohallinto 2011a).

Käännetty arvonlisäverovelvollisuus voi tulla sovellettavaksi ulkomaisen elinkeinonharjoittajan kohdalla. Arvonlisäverolain mukaan ulkomaalaisella elinkeinonharjoittajalla tarkoitetaan elinkeinonharjoittajaa, jonka kotipaikka on ulkomailla (ALVL 10 §). Elinkeinonharjoittajan kotipaikaksi katsotaan liiketoiminnan kotipaikka. Ellei tällaista liiketoiminnan kotipaikkaa ole olemassa, katsotaan kotipaikaksi paikka, jossa elinkeinonharjoittaja asuu tai oleskelee jatkuvasti (Tannila & Auranen 2011, 61). Kiinteä toimipaikka tarkoittaa pysyvää liikepaikkaa, josta liiketoimintaa joko kokonaan tai osittain harjoitetaan. Kiinteäksi toimipaikaksi rakennus- tai asennustoiminnassa katsotaan urakointikohde tai useat peräkkäiset urakointikohteet, jotka kestävät yli yhdeksän kuukautta. Ulkomaisen myyjän katsotaan olevan verovelvollinen, silloin kun ostajana on yksityishenkilö tai ostaja on ulkomaalainen, jolla ei ole Suomessa kiinteää toimipaikkaa ja joka ei ole arvonlisäverovelvollisten rekisterissä. Käänteinen arvonlisäverovelvollisuus tulee kyseeseen kun suomalainen elinkeinonharjoittaja myy rakentamispalvelun ulkomaiselle elinkeinonharjoittajalle, joka muutoin kuin satunnaisesti myy rakentamispalveluita. Mikäli kyseisellä ulkomaisella ostajalla ei ole Suomessa kiinteää toimipaikkaa ja joka ei ole hakeutunut Suomessa verovelvolliseksi, on ostajan rekisteröidyttävä ilmoituksenantovelvolliseksi. Jos rakentamispalvelun kaupan molemmat osapuolet ovat ulkomaalaisia, on ostaja verovelvollinen, mikäli hän toiminnassaan muutoin kuin satunnaisesti myy rakentamispalveluita. Jos ostaja ei täytä näitä vaatimuksia, on myyjä tässä tapauksessa verovelvollinen ja hän joutuu rekisteröitymään Suomessa arvonlisäverovelvolliseksi. Arvonlisäverovelvolliseksi rekisteröityneen ulkomaalaisen elinkeinonharjoittajan tulee ilmoittaa Verohallinnolle kaikki myynneistä suoritettavat sekä ostoista vähennettävät verot. Arvonlisäverovelvolliseksi rekisteröitymisen jälkeen ulkomaalaisessa elinkeinonharjoittajalla ei ole enää oikeutta ulkomaalaispalautukseen (Verohallinto 2011a).

3.4 Vähennysoikeus

Käänteinen arvonlisäverovelvollisuus ei sinällään muuta arvonlisäveron vähennysoikeutta verrattuna normaaliin arvonlisäveromenettelyyn. Mikäli vähennysoikeuden yleiset edellytykset täyttyvät ja ostaja on täyttänyt ilmoitusvelvollisuutensa, on ostajalla oikeus vähentää arvonlisävero, jonka hän on velvollinen suorittamaan käännetyn arvonlisäverovelvollisuuden perusteella. Myös rakennuspalvelun myyjä saa vähentää omiin hankintoihinsa sisältyvät arvonlisäverot normaalisti. Eli sillä ei ole merkitystä, että ostaja on verovelvollinen palvelun myynnistä (Verohallinto 2011a).

Ostajan ilmoitusvelvollisuudesta säädetään arvonlisäverolaissa. Verovelvollisen tulee antaa jokaiselta verokaudelta veroilmoitus. Verokausi on pääsääntöisesti aina kalenterikuukausi. Poikkeuksen tekevät yritykset, joiden liikevaihto tai sitä vastaava tuotto on enintään 50 000 euroa. Tällöin verokausi on neljänneskalenterivuosi. Verokausi voi olla myös kalenterivuosi, jos yrityksen liikevaihto tai sitä vastaava tuotto on enintään 25 000 euroa. Ilmoituksessa verovelvollisen tulee kertoa yrityksen liikevaihto, suoritettava ja vähennettävä vero sekä muut Verohallinnon määräämät tiedot, joiden avulla veron oikeamääräisyys pystytään todistamaan. Verovelvollisen tulee antaa ilmoitus Verohallinnolle viimeistään verokautta seuraavana toisena kalenterikuukautena (ALVL 162 §).

Arvonlisäverolaissa säädetään myös arvonlisäveron vähennysoikeudesta. Verovelvollisella on oikeus vähentää verollista liiketoimintaa varten toiselta verovelvolliselta tavarasta tai palvelusta suoritettavan veron (ALVL 102 §). Käänteisen arvonlisäveron kohdalla verovelvollinen on myös oikeutettu tekemään vähennyksen ostosta suoritettavasta verosta, jos verovelvollisuus on syntynyt rakentamispalvelujen mynnistä tai työvoiman vuokrauksesta kyseisiä rakentamispalveluja varten (ALVL 8c §). Vähennysoikeuden edellytyksenä on aina, että vähennykseen oikeutetulla taholla on ostamastaan tavarasta tai palvelusta myyjän antama lasku tai muu laskuna toimiva tosite (ALVL 102a §).

3.5 Virheellisestä menettelystä aiheutuvat seuraamukset

Rakentamispalvelujen käännetty verovelvollisuus on pakottava säädös eli sopimusosapuolet eivät voi keskinäisellä sopimuksella poiketa siitä. Tästä johtuen, molempien osapuolien intressinä onkin selvittää rakentamispalvelun myynnin oikea verokohtelu. Koska käännettyä verovelvollisuutta sovelletaan rakentamispalveluihin hyvin laajasti, on myös virhemahdollisuus laaja ja tulkintamahdollisuudet ovat hyvin todennäköisiä. Sen lisäksi, että osapuolet ymmärtävät milloin käännettyä verovelvollisuutta tulisi soveltaa, tulisi heidän myös tarkastella palvelun ostajan toimintaa (Tannila & Auranen 2011, 87).

Myyjä on aina lopulta vastuussa laskun oikeellisuudesta. Arvonlisäverotuksessa voidaan lähtökohtana pitää, että kaikki myynti on verollista, ellei toisin säädetä. Mikäli mynnistä laaditaan veroton lasku ja jälkikäteen ilmenee, että verottomuuden edellytykset eivät täyty, on myyjällä tältä osin jälkiverotusriski. Verotarkastuksessa voi tulla eteen tilanne, jossa verotarkastajat huomaavat, että kyse ei olekaan rakentamispalvelusta tai ostaja ei ole rakentamispalveluiden myyjä. Tällöin veroton myynti muutetaan jälkiverotuksella verolliseksi. Näissä tapa-

uksissa maksettavaksi tulevat arvonlisäveron lisäksi viivästysseuraamukset. Verotuksen jälki-verotusaika on kolme vuotta tilikauden päättymisestä, joten virheelliset laskutukset voivat selvitä vasta pitkänkin ajan kuluttua. Näin ollen sopimukseen tulisi liittää maininta, että myyjällä on oikeus laskuttaa jälkikäteen myynnin arvonlisävero. Turvallisoin vaihtoehto, myyjän näkökulmasta, on laatia lasku verollisena, mikäli palvelun laatu tai ostajan asema on epäselvä (Tannila & Auranen 2011, 88–89).

Ostajan näkökulmasta virheellisesti laskutettu verollinen lasku saattaa aiheuttaa sen, että ostajan yhtiön kirjanpidossa tehdään ostolaskun perusteella normaali ostovähennys. Tällöin ostoa ei siis käsitellä käänteisen verovelvollisuuden mukaisesti ja ostajan yhtiöltä jää arvonlisäveron osuus tilittämättä valtiolle. Tällöin tullaan tilanteeseen, jossa ostaja on tehnyt ostolaskussa olevasta arvonlisäverosta vähennyksen, mutta ei ole raportoinut käännetyä verovelvollisuuden perusteella suoritettavaksi tulevaa käännettyä veroa. Ostaja ei myöskään ole tällöin raportoinut käännetyä verovelvollisuuden perusteella saatavaa vähennystä. Tässä tilanteessa ostajan yhtiö maksaa myyjälle arvonlisäveron verran liikaa vastiketta, koska laskun olisi pitänyt olla veroton. Myyjä ei myöskään ole velvollinen tätä arvonlisäveroa valtiolle tilittämään, sillä säännöksiin mukaan myynti on veroton. Ostaja voi vaatia myyjää palauttamaan arvonlisäveron määrän, mutta ongelmaksi saattaa muodostua, että myyjän yritystä ei ole enää olemassa. Ostajan kannalta katsottuna sopimukseen tulisi lisätä maininta, että tällaisissa tapauksissa myyjä on velvollinen palauttamaan ostajalle aiheettomasti perityn arvonlisäveron osuuden. Ostaja voi estää tämänkaltaiset tilanteet myös siten, että hän todistaa myyjälle olevansa rakentamispalvelujen myyjäksi katsottava taho. Näin ostaja pystyy vaatimaan rakentamispalvelujen ostoista verottomat laskut. Ostajalla on myös jälkiverotuksen riski olemassa. Mikäli ostaja tekee rakentamispalvelujen ostoista virheelliset vähennykset verollisten ostolaskujen perusteella, ostajan jälkiverotusriski kasvaa käännetyä arvonlisäveron suorittamatta jättämisestä (Tannila & Auranen 2011, 89–90).

4 AINEISTO JA MENETELMÄT

Tässä luvussa esitellään valittu tutkimusmenetelmä ja tutkimuksessa käytetty empiirinen aineisto. Lisäksi pohditaan, miksi päädyttiin valittuun tutkimusmenetelmään.

4.1 Tutkimusmenetelmät

Tutkimuksen tutkimusotteeksi valittiin kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Kvalitatiivisen tutkimusotteen valintaan vaikutti tutkimuksen aihe eli tutkittava ilmiö sekä määrä ja laatu. Kvalitatiivin tutkimuksen yksi tunnuspiirteistä on todellisuuden ja siitä saatavan tiedon subjektiivisuuden korostaminen. Kvalitatiivinen tutkimusote keskittyy tarkastelemaan yksittäisiä tapauksia. Oleellista on osallistuvien ihmisten näkökulman korostaminen sekä tutkijan vuorovaikutus yksittäisten havaintojen kanssa. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa pääosassa ovat siis tutkittavien kokemukset tutkittavasta aiheesta. Ja tutkimuksen tarkoituksena on antaa teoreettisesti mielekäs tulkinta tutkittavasta ilmiöstä (Puusa & Juuti 2011, 47–48).

Tutkimuskohteeksi valittu ilmiö myös tuki kvalitatiivisen tutkimusotteen valintaa, sillä tutkimuksessa on tarkoitus selvittää Verohallinnon sekä rakennusalan yritysten käsityksiä uudesta käänteisestä arvonnäkökulmasta. Kvalitatiiviselle tutkimukselle on tyypillistä, että tutkimukseen valitaan harkinnanvaraisesti pieni määrä tapauksia. Tutkimukseen valitaan mukaan sellaisia henkilöitä, joiden tietämys tutkittavasta ilmiöstä on mahdollisimman suuri, jolla on kokemusta tutkittavasta asiasta tai jotka muuten edustavat jotain tiettyä ryhmää, joka on tutkimuksen tarkoituksen kannalta relevantti. Tärkeintä ovat siis perustelut, miksi juuri kyseiset henkilöt on valittu sekä millä perusteilla valintoja voidaan pitää tarkoituksenmukaisina (Puusa & Juuti 2011, 55).

4.2 Tutkimusaineisto

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan yksittäisiä tapauksia ja tiedon keruu instrumenttina suositaan yleensä ihmistä. Oleellista on siis tutkimukseen osallistuvien ihmisten näkökulman tavoittaminen. Tällöin on syytä suosia menetelmiä, joilla tutkimukseen osallistuvien ihmisten näkökulmat ja ääni pääsevät hyvin esille (Puusa & Juuti 2011, 55–56). Haastattelu on hyvin joustava menetelmä ja se soveltuu hyvin monenlaisen tutkimuksen tekemiseen. Haastattelu antaa mahdollisuuden haastattelijalle olla suorassa kielellisessä vaiku-

tuksessa haastateltavan kanssa. Tämä antaa haastattelijalle tilaisuuden ohjata ja suunnata tiedonkeruuta itse haastattelutilanteessa. Samalla haastattelija pystyy saamaan selville vastausten takana olevia motiiveja. Haastattelu antaa mahdollisuuden haastattelijalle tulkita myös haastateltavan ei-kielellistä viestintää, joka auttaa ymmärtämään vastauksia ja toisinaan myös merkityksiä. Haastattelun käyttäminen aineiston keruu menetelmänä auttaa haastattelijaa saamaan syvempää tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Tiedon syventäminen onnistuu perusteluiden pyytämällä sekä lisäkysymyksien esittämisen avulla (Hirsjärvi & Hurme 2011, 34–35). Muun muassa näistä lähtökohdista johtuen tutkimuksen aineiston keruu menetelmänä käytettiin haastatteluja.

Toki haastattelun käyttämisestä aineiston tuottamiseen on etujen lisäksi myös haittoja. Haittoja saatetaan pitää myös haastattelun hyvinä puolina, mutta ne sisältävät myös ongelmia. Haastatteluiden tekeminen vaatii haastattelijalta taitoa ja kokemusta, joka tulee kokemuksen ja kouluttautumisen kautta. Haastattelu on tiedonkeruumuotona myös hyvin aikaa vievä, sekä itse haastattelun että haastattelun litteroinnin osalta. Haastattelu saattaa sisältää myös virhelähteitä, mikäli haastateltavat antavat sosiaalisesti hyväksytyjä vastauksia. Lisäksi aineiston analysointi, tulkinta ja raportointi saattaa olla ongelmallista, sillä valmiita malleja näiden tekemiseen ei ole tarjolla (Hirsjärvi & Hurme 2001, 35). Tämän tutkimuksen osalta virhelähteiden määrä katsottiin todella pieneksi. Tämä havainto perustui Verohallinnon ja yritysten välillä vallitsevaan mielipide eroon tutkittavaa ilmiötä kohtaan.

Muodoltaan haastattelut olivat teemanhaastattelu, joissa oli viitteitä myös puolistrukturoidusta haastattelusta. Teemahaastattelua pidetään strukturoidun ja avoimen haastattelun välimuotona. Teemahaastattelulle on tyypillistä, että haastattelun aihepiirit eli teema-alueet ovat tiedossa, mutta kysymysten tarkka muoto ja järjestys puuttuvat (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2001 195). Teemahaastattelun ollessa kyseessä haastattelu etenee etukäteen valittujen teemojen sekä niihin liittyvien tarkentavien kysymysten varassa (Puusa & Juuti 2011, 81). Puolistrukturoidun haastattelun piirteet tulivat esille haastatteluissa siten, että valittujen teemojen alle oli rakennettu kysymyksiä. Tosin kysymyksiä ei aina välttämättä käsitelty juuri tietyssä järjestyksessä, vaan haastateltavat saattoivat ilmiöstä keskusteltaessa hyppiä kysymyksestä toiseen.

Haastattelut koostuivat kahdesta teemasta:

- käänteisen arvonlisäveromenettelyn käyttöönotto rakennusalan yrityksissä
- käänteisen arvonlisäveromenettelyn vaikutukset Suomessa esiintyvään rakennusalan harmaaseen talouteen

Ensimmäisen teeman alla käsiteltiin käänteisen arvonlisäverovelvollisuuden aiheuttamia konkreettisia muutoksia yrityksissä ja mitä uusi menettely on vaatinut rakennusalan yrityksiltä. Lisäksi käsiteltiin asioita, jotka ovat helpottuneet tai vastaavasti vaikeutuneet käänteisen arvonlisäveromenettelyn myötä sekä koettiin lakimuutos onnistuneeksi.

Toisen teeman alla käsiteltiin miten käänteisen arvonlisäveromenettelyn koettiin vaikuttavan Suomessa esiintyvään rakennusalan harmaaseen talouteen ja mitkä ovat rakennusalan suurimmat ongelmat harmaan talouden osalta. Lisäksi käsiteltiin muita keinoja estää rakennusalan harmaata taloutta.

Haastattelurunkoja tehtiin kaksi. Haastattelurunkoa 1 (liite 1) käytettiin haastateltaessa Verohallinnon edustajaa ja haastattelurunkoa 2 (liite 2) kaikissa muissa tehdyissä haastatteluissa. Molemmissa haastattelurungoissa käsiteltiin samoja edellä mainittuja asioita. Ainoa ero oli, että Verohallinnon edustajan kanssa keskusteltiin edellä mainittujen aiheiden lisäksi käänteisen arvonlisäveromenettelyn tavoitteista sekä arvonlisäveromenetyksien suuruudesta vuositasolla. Teemat olivat kuitenkin samat molemmissa haastattelurungoissa. Molemmat haastattelurungot löytyvät tutkimuksen liitteistä.

Haastatteluita tehtiin yhteensä kuusi kappaletta. Kaikki kuusi haastattelua olivat yksilöhaastatteluita. Pituudeltaan haastattelut olivat noin puoli tuntia. Haastattelut kohdistuivat Verohallintoon, Rakennusteollisuus RT Ry:seen sekä neljään rakennusalan yritykseen. Näiden neljän rakennusalan yrityksen nimeä ei tulla julkaisemaan, sillä heistä kaikki eivät antaneet siihen lupaa. Koska nimen julkaisulupaa ei saatu kaikilta, ei yhdenkään yrityksen nimeä tulla julkaisemaan. Verohallinnon ja Rakennusteollisuus RT Ry:n edustajat antoivat molemmat luvan nimen julkaisemiselle. Tutkimuksen kannalta on myös hyvä tietää, että haastattelut kohdistuivat laaja-alaisesti ilmiön ympärillä liittyviin osapuoliin. Tällä tavalla ilmiöstä saatiin laajempi näkemys, eikä vain yhden osapuolen näkemys asiasta. Tutkimuksessa on siis edustettuina sekä yritysten näkökulma ilmiöön kuin myös Verohallinnon näkemys tutkittavaan ilmiöön.

Kohdejoukko eli kaikki kuusi haastateltavaa valittiin asemansa sekä tietämyksen perusteella, joka heillä on tutkittavasta ilmiöstä. Kaikki ovat oman asemansa puolesta työssään tekemisissä tutkittavan ilmiön eli rakennusalan käänteisen arvonlisäverovelvollisuuden kanssa. Kaikki haastateltavat ovat myös sellaisessa asemassa, että he pystyvät pohtimaan tutkittavaa ilmiötä Suomessa esiintyvän rakennusalan harmaan talouden osalta ja miten uusi menettely on vaikuttanut tai tulee tulevaisuudessa vaikuttamaan siihen. Tällä tavalla pyrittiin varmistamaan,

että tutkittavasta ilmiöstä saadaan mahdollisimman paljon tietoa sekä saadaan vastauksia asetettuihin tutkimusongelmiin.

Kaikki neljä yritystä, joita haastateltiin, edustivat talonrakennusalaa. Alla olevassa taulukossa on kuvattu yritysten edustamat toimialat sekä kokoluokat:

Yritykset:	Toimiala:	Kokoluokka liikevaihdon mukaan:
Yritys 1	<ul style="list-style-type: none"> • korjausrakentaminen, purkutyöt • yleisrakentaminen • insinöörirakentaminen 	200–500 miljoonaa euroa
Yritys 2	<ul style="list-style-type: none"> • talonrakennusalan erikois- ja aliurakointi • julkinen rakentaminen 	20–50 miljoonaa euroa
Yritys 3	<ul style="list-style-type: none"> • talonrakennusalan erikois- ja aliurakointi • korjausrakentaminen, purkutyöt • asuntorakentaminen • julkinen rakentaminen • rakennuttamispalvelut • liike- ja toimistorakentaminen 	yli 500 miljoonaa euroa
Yritys 4	<ul style="list-style-type: none"> • korjausrakentaminen, purkutyöt • asuntorakentaminen • yleisrakentaminen • julkinen rakentaminen • liike- ja toimistorakentaminen • teollisuusrakentaminen 	20–50 miljoonaa euroa

4.3 Aineiston käsittely ja analysointi

Kaikki kuusi haastattelua nauhoitettiin. Tällä tavalla varmistettiin, että haastattelijalta ei jää mitään kirjaamatta ylös. Haastatteluiden nauhoittamiseen kysyttiin lupa haastateltavilta.

Aineiston käsittely ja analysointi on hyvä aloittaa pian aineiston keruu vaiheen jälkeen. Tällöin aineisto on vielä tuore ja se inspiroi tutkijaa. Tämä antaa myös mahdollisuuden tietojen täydentämiseen ja selventämiseen pikaisesti haastattelujen jälkeen. Toisinaan taas tutkimuksen kannalta voi olla hyväksi, että tutkija ottaa joihinkin ongelmiin ajallisesti etäisyyttä, jotta yksittäisten tuloksien pystytään katselemaan laajasta perspektiivistä ja koko kokonaisuuden valossa (Hirsjärvi & Hurme 2001, 135).

Laadullisen tutkimuksen analyysitekniikat ovat moninaisia ja työskentelytapoja on paljon erilaisia. Usein analysointi aloitetaan jo haastatteluvaiheessa. Tutkija pystyy itse haastattelutilanteessa tekemään havaintoja ilmiön useudesta, toistuvuudesta ja jakautumisesta sekä erityistapauksista. Samalla tutkija voi tyypitellä tai hahmotella malleja tekemistään havainnoista. Laadullisen tutkimuksen aineiston analyysille on tyypillistä sen konteksti. Laadullinen aineisto säilytetään sanallisessa muodossa, joissain tapauksissa jopa osittain alkuperäisessä muodossa (Hirsjärvi & Hurme 2001, 136).

Aineiston analysointi aloitettiin litteroimalla kaikki kuusi haastattelua mahdollisimman nopeasti heti haastattelujen jälkeen. Litterointi tehtiin kaikkien haastattelujen kohdalla koko haastatteludialogista. Litteroinnilla tarkoitetaan haastattelun puhtaaksikirjoittamista sanasanasta (Hirsjärvi & Hurme 2001, 138).

Aineiston analysointitavaksi valittiin teemoittelu. Tämän analysointitavan valintaan vaikutti aineiston keräämisen muoto eli teemahaastattelu. Yleensä jos aineisto on kerätty teemahaastatteluiden avulla ja aineiston tarkkaan purkamiseen ei ole syytä, voidaan aineistoa purkaa teema-alueittain (Hirsjärvi & Hurme 2001, 141).

Kun aineisto oli analysoitu, pyrittiin aineistosta luomaan kokonaiskuva sekä löytämään yhteydet. Yhteyksien löytämisellä tässä tarkoitetaan säännönmukaisuuksien ja samankaltaisuuksien löytämistä kerätystä aineistosta (Hirsjärvi & Hurme 2001, 149).

5 TULOKSET

Tässä luvussa esitellään haastatteluiden avulla kerätty aineisto. Ensin käsitellään haastattelurungon 1 aineisto läpi teemoittain, kuitenkin niin, että kaikki kysymykset tukevat käsitellyiksi. Sen jälkeen käsitellään haastattelurunko 2 samaa kaavaa noudattaen. Vaikka haastattelurunko 1 ei eroa haastattelurungosta 2 kuin muutamalla kysymyksellä, käsitellään ne silti erillisinä. Tähän ratkaisuun päädyttiin, koska Verohallinnon ja yritysten mielipiteissä tutkimuksen kohteena olevan ilmiön suhteen koettiin olevan jonkin verran eroavaisuuksia. Näin molempien edustama mielipide tulee paremmin esille.

5.1 Käänteisen arvonnäisäveron aiheuttamat muutokset Verohallinnon näkökulmasta

Tämän teeman sisällä keskusteltiin kysymyksistä:

- Mitä rakennusalan käänteisellä arvonnäisäverovelvollisuudella on tavoiteltu? Mikä on ollut uuden menettelyn tärkein tavoite?
- Mikä on konkreettisesti muuttunut rakennusalan käänteisen arvonnäisäverovelvollisuuden käyttöönoton jälkeen yritysten kannalta?
- Mitä uusi menettely on vaatinut yrityksiltä?
- Oliko lakiuudistus käänteisen arvonnäisäveron osalta onnistunut? Olisiko lakia tältä osin vielä muutettava jotenkin?
- Onko lain tulkinta käänteisestä arvonnäisäverosta selkeä vai aiheuttaako se tulkinnanvaraisuutta?
- Kuinka suuret arvonnäisäveromenetykset ovat olleet vuositasolla?
- Minkä suuruisia arvonnäisäveron verokertymiä rakennusalan käänteisen arvonnäisäveromenettelyn avulla tavoitellaan?

Haastattelu aloitettiin keskustelemalla, mitä rakennusalan käänteisellä arvonnäisäverovelvollisuudella on tavoiteltu ja mikä on ollut menettelyn tärkein tavoite. Uuden rakennusalan käänteisen arvonnäisäverovelvollisuuden tärkeimpänä tavoitteena pidetään rakennusalan harmaan talouden torjuntaa sekä myös rakennusalan harmaan talouden vähentämistä. Rakennusallalla tapahtuva kuittikauppa koettiin yhdeksi alaa koskevista harmaan talouden ongelmista. Käänteinen arvonnäisäverovelvollisuuden koettiin purevan juuri kuittikaupan keinoilla tehtäviä arvonnäisäveropetoksia kohtaan. Logiikkana kuittikaupan avulla tehtävien arvonnäisäveropetoksi-

en vähenemiseen koettiin olevan arvonlisäveron poistaminen laskuilta. Eli 1.4.2012 lähtien, kun uutta menettelyä on sovellettu, arvonlisäveroa ei enää esitetä laskuilla, joihin sovelletaan käännettyä arvonlisäverovelvollisuutta. Arvonlisäveron poistamisen kuittikaupan avulla tehdyiltä laskuilta vähentää laskujen arvoa. Tämän toivotaan aiheuttavan kuittikauppaa harjoittavissa sen, että he joutuvat tarkemmin miettimään, onko riski tekaistujen kuittien kirjoittamiseen enää kannattava. Uuden menettelyn toivottiin vaikuttavan lisäksi työnantajasuoritusten välttämisen vähenemiseen. Yhteenvetona voidaan todeta, että rakennusalan käänteisen arvonlisäverovelvollisuuden tarkoituksena on ollut vähentää ja torjua alalla esiintyvää harmaata taloutta. Tämän tekemällä Verohallinnon tulot kasvavat, kun veropetos eurot ohjautuvat oikein.

Käänteisen arvonlisäverovelvollisuuden mahdollisesti aiheuttamista uusista rikoksenteo- mahdollisuuksista keskusteltaessa Verohallinnon edustajan kanta oli hyvin selkeä. Eli hän ei nähnyt uuden menettelyn pystyvän antamaan mahdollisuutta lisärikoksiin. Tarkoitus on kuitenkin jatkuvasti tarkastella, mikäli ilmaantuu uusia mekanismeja, joiden avulla veroja pystytään välttämään. Tähän mennessä ei kuitenkaan ole ilmaantunut mitään, mikä ei olisi ollut jo aikaisemminkin tiedossa. Esimerkiksi Ruotsissa ja Itävallassa kyseinen menetelmä on ollut Suomea pidempään käytössä ja sieltä ei ole ilmaantunut mitään uusia veronkierto mekanismeja, jotka eivät olisi jo Suomen Verohallinnolla tiedossa.

Yrityksiin uuden menettelyn koettiin vaikuttavan ihan konkreettisella tasolla. Uuden rakennusalan käänteisen arvonlisäverovelvollisuuden suurimmat vaikutukset ovat olleet koulutus- ja järjestelmätasolla. Uusi menetelmä on aiheuttanut, että yrityksiä on pitänyt päivittää omia kirjanpito- ja laskutusjärjestelmiään vastaamaan uuden menettelyn vaatimuksia. Puhuttaessa yrityksille aiheutuvista hallinnollisista kustannuksista Verohallinnon edustaja viittasi hallituksen esitykseen, jossa tuodaan ilmi Rakennusteollisuus RT:n arvio kustannuksien kasvusta. Arvioksi on esitetty, että rakennusalan hallintokulujen lisäys olisi noin 30 miljoonaa euroa. Tämä luku sisältää yli 40 000 alan yrityksen hallintokulut (HE 41/2010 vp, 17).

Yrity maailma on ollut kovin uutta menettelyä vastaan. Mutta mietittäessä uuden menettelyn positiivisia vaikutuksia yrityksille, nousi esille yritysten saama kassavirtaetu. Aikaisemmin yritysten on pitänyt maksaa laskut arvonlisäverollisina ja arvonlisäveron on saanut vähentää kausiveroilmoituksella. Tällöin on tultu tilanteeseen, jossa arvonlisäveroa on pitänyt rahoittaa. Nyt uuden menettelyn myötä arvonlisäveroa ei tarvitse enää rahoittaa. Tämä on etenkin suurimmille yrityksille merkittävä asia.

Uuden menettelyn käyttöönotto rakennusallalla on vaatinut yrityksiltä myös laaja-alaista koulutusta. Verohallinto on yhdessä eri sidosryhmien kanssa järjestänyt aiheeseen liittyvää koulutusta, joka on yltänyt ympäri Suomen. Lisäksi Verohallinto on järjestänyt aiheeseen liittyen niin sanottuja tilitoimistokoulutuksia. Näiden koulutusten tarkoituksena on ollut tarjota tietämystä juuri keskitetysti niille henkilöille, jotka työskentelevät tiiviisti aiheen parissa. Kaiken kaikkiaan Verohallinnon arvio oli, että heidän puoleltaan koulutus on tavoittanut noin 5000–6000 henkilöä, joka tarkoittaa Verohallinnon kannaltakin katsottuna varsin massiivista koulutusrupeamaan. Koulutuksissa suurimmaksi kysymykseksi on noussut esille milloin uutta rakennusalan arvonnisäverovelvollisuuden menetelmää sovelletaan ja milloin ei.

Lakiuudistus rakennusalan käänteisen arvonnisäverovelvollisuuden kohdalta koettiin onnistuneeksi. Verohallinnon kannalta laki sisältää kaikki heidän sille asettamat toiveet. Puhuttaessa lain tulkinnanvaraisuudesta, myönnettiin siinä olevan tulkinnanvaraisuutta. Asia voidaan kokea jopa ongelmaksi, sillä suurin tulkinnallisuus liittyy juuri lain soveltamisalaan. Kyse on siis siitä, milloin lakia sovelletaan ja milloin ei sekä mikä katsotaan rakentamispalveluksi ja mikä taas vastaavasti ei. Verohallinto kuitenkin jatkuvasti seuraa tilannetta ja tilanteen vaatiessa pohtii, onko lakia joltain osin tarkennettava. Tällä hetkellä asian ei kuitenkaan koettu olevan niin suuri, jotta varsinaisiin muutoksiin ryhdyttäisiin. Nyt tulkinnanvaraisissa kysymyksissä annetaan ohjeistusta sekä kirjallisia ennakkoratkaisuja. Suurin ohjeistuspaine Verohallinnossa oli lain tullessa sovellettavaksi huhtikuun alussa vuonna 2011, tilanne jatkui kuitenkin vielä kesän 2011. Haastattelua tehdessä syksyllä 2011, tilanteen ohjeistuksen suhteen koettiin jo laantuneen. Verohallintoon tulleet kysymykset koskivat juuri soveltamisalaa sekä sitä mikä lasketaan pysyväksi rakennelmaksi. Toiveena Verohallinnolla on, että nyt annettu ohjeistus on ollut riittävää, eikä varsinaisiin lakimuutoksiin tarvitsisi ryhtyä. Hyväksi koettiin se, että käytäntö on ollut Ruotsissa jo muutaman vuoden käytössä. Tämä on mahdollistanut sen, että Suomi on pystynyt seuraamaan Ruotsin tilannetta ja ottamaan heistä oppia.

Arvonnisäveromenetyksiä vuositasolla ei pystytä koskaan laskemaan absoluuttisesti. Tähän vaikuttaa, että harmaan talouden määrää ei koskaan pystytä tietämään aivan tarkalla tasolla. Hurjimmissa arvioissa summa on noussut jopa 500 miljoonaan euroon, mutta Verohallinnon edustajan piti kuitenkin vuoden 2008 lukuihin perustuvaa arviota lähempänä totuutta. Vuoden 2008 lukujen perusteella arvonnisäveromenetyksistä olisi noin 260 miljoonaa euroa. Tämä luku perustuu Hirvosen, Lithin ja Waldenin vuonna 2010 tekemään tutkimukseen Suomen kansainvälistyvistä harmaasta taloudesta. Luku 260 miljoonaa muodostuu kahdesta osasta. Tästä 105 miljoonaa euroa on täysin piiloon jääneestä rakennustoiminnasta, jonka teoreettinen

liikevaihto on 480 miljoonaa euroa. Loput 160 miljoonaa euroa muodostuu yrityksistä, jotka antavat arvonlisäveroilmoituksia, mutta eivät lopulta kuitenkaan maksa veroja (Hirvonen, Lith & Walden 2010, 3). Eli luku ei siis sisällä pelkkää harmaata taloutta vaan se pitää sisällään myös tapaukset, joissa on kyse yritysten maksuvaikeuksista.

Rakennusalan käänteisen arvonlisäverovelvollisuutta koskevan lain valmisteluvaiheessa Verohallinto laski menetelmän avulla saatavia tuottoja. Verohallinnon arvio oli noin 116 miljoonaa euroa, joka perustui heidän tekemiin tarkastushavaintoihin sekä sen avulla tehtyihin johdopäätöksiin. Lukuja katsottaessa on kuitenkin syytä muistaa, että kyseessä on kaikille uusi asia, jolloin aivan tarkkojen lukujen laskeminen on mahdotonta. Valtiovarainministeriö on arvioinut rakennusalan käänteisen arvonlisäverovelvollisuuden tuotto-odotukseksi 80–120 miljoonaa euroa. Tätä lukua Verohallinnon edustaja piti varsin realistisena ja uskoi, että tämä varmasti myös toteutuu. Hänen arvionsa perustui koko rakennusalan arvonlisäverotukselliseen liikevaihtoon ja sen sisältämään harmaan talouden osuuteen.

5.2 Vaikutukset rakennusalan harmaaseen talouteen Verohallinnon näkökulmasta

Tämän teeman sisällä keskusteltiin kysymyksistä:

- Mitä koet rakennusalan käänteisen arvonlisäveron ratkaisevan harmaan talouden osalta?
- Onko käänteisellä arvonlisäverovelvollisuudella suoraa vaikutusta harmaan talouden torjuntaan? Tai vastaavasti vaikuttaako se harmaaseen talouteen epäsuorasti?
- Mitkä ovat rakennusalan suurimmat ongelmat harmaan talouden osalta?
- Mitä muita keinoja käyttäisit harmaata taloutta vastaan rakennusosalalla?

Siirryttäessä keskustelemaan teemasta rakennusalan käänteinen arvonlisäveromenettely ja sen vaikutukset Suomessa esiintyvään harmaaseen talouteen, keskustelu lähti liikkeelle uuden menettelyn vaikutuksista harmaaseen talouteen. Lisäksi keskusteltiin onko menettelyllä suora vai epäsuora vaikutus alalla vallitsevaan harmaaseen talouteen. Lopuksi keskusteltiin vielä rakennusalan suurimmista ongelmista harmaan talouden osalta sekä mitä muita mahdollisia keinoja vielä voitaisiin käyttää rakennusalan harmaan talouden torjumiseksi ja vähentämiseksi.

Rakennusalan käänteisen arvonlisäverovelvollisuudella koettiin olevan suurin vaikutus alalla esiintyvän kuittikaupan kitkemiseen. Laajemmin ajateltuna käänteinen arvonlisäverovelvoli-

suus poistaa mahdollisuuden kaikenlaisiin arvonlisäverokeinotteluun tekaistujen laskujen avulla. Tekaistuilla laskuilla keinottelulla tarkoitetaan lähes samaa kuin kuittikauppa. Erona on, että tekaistuja laskuja voidaan tehdä myös tilanteissa, joissa työtä itse asiassa oikeasti tehdään. Näissä tapauksissa työ kuitenkin verhoetaan erilaisin verollisin laskuin. Tällöin ollaan tilanteessa, jossa ostaja vähentää arvonlisäveron, mutta myyjä ei sitä kuitenkaan tilitä. Tämä samainen kuvio löytyy aina arvonlisäveropetoksien taustalta.

Arvonlisäveron poistuessa laskulta tekaistun kuitin arvo laskee. Tällä toivottiin olevan vaikutusta tekaistujen kuittien tekijöiden riskiarviointiin. Toivottava vaikutus olisi, että kuittikaupan harjoittaminen todettaisiin kannattamattomaksi. Verohallinto on arvioinut, että välillinen vaikutus harmaaseen talouteen olisi jopa 13–14 miljoonaa euroa vuositasolla.

Oletuksena voidaan pitää, että isommat yritykset olisivat luotettavampia. Suomessa rakennusalan volyymit ovat keskittyneet suurten yritysten haltuun. Tässä piilee vaara, että jos iso yritys, joka toimii pääurakoitsijana, jättääkin arvonlisäveron maksamatta. Tällöin syntyy tilanne, jossa Verohallinnolta jää koko potti saamatta. Tämä riski on tiedostettu jo lain valmisteluvaiheessa. Tällaista riskiä ei ainakaan vielä ole ilmaantunut.

Puhuttaessa Verohallinnon kannasta siihen millä muilla keinoilla rakennusalan harmaata taloutta voitaisiin vähentää, resurssit nousivat esiin. Verohallinnon, poliisin ja syyttäjälaitoksen yhteinen toive on saada lisäresursseja, jotta valvontaa pystyttäisiin harjoittamaan entistä paremmin. Toinen toive liittyi viranomaisten väliseen tiedon vaihtoon. Sen toivottaisiin olevan rajattomampaa, jotta mahdollisiin toimiin voitaisiin ryhtyä mahdollisimman pikaisesti. Tämän hetkinen tilanne ei anna siihen mahdollisuutta. Lakimuutoksia tehdään kuitenkin kokoajan tilanteen parantamiseksi, mutta vielä esiintyy tiettyjä rajoitteita viranomaisten välisessä tiedonvaihdossa.

Veronumeron toivottiin olevan myös yksi keino rakennusalan harmaata taloutta vastaan. Esiin nostettiin työntekijätietojen ilmoittaminen. Tällä hetkellä yritykset ilmoittavat kaikkien työntekijöidensä nimet sekä palkat kerran vuodessa verottajalle. Suureksi parannukseksi koettaisiin, mikäli Suomi siirtyisi samaan käytäntöön kuin mitä esimerkiksi Viro ja Tanska soveltavat. Näissä maissa yritykset ilmoittavat kerran kuukaudessa työntekijätietonsa Verohallinnolle. Käytännön koettiin toimivan erittäin hyvin. Toki Viron ja Tanskan käyttämä malli rasittaa yrityksiä kun ilmoitusvelvollisuus on kuukausittaista. Tämä olisi kuitenkin konkreettinen parannuskeino. Suomen tämän hetkinen vuosi-ilmoitus menettely aiheuttaa sen, että Suomi saat-

taa saada Virosta parempaa tietoa kuin omasta hallinnostaan, jossa tietojen saamista pitää odottaa vuoden loppuun saakka.

Edellä mainitut keinot rakennusalan harmaata taloutta vastaan olivat Verohallinnon edustajan mielestä kaikista tärkeimmät. Hän viittasi kuitenkin Hirvosen, Lithin ja Waldenin vuonna 2010 tekemään tutkimukseen, joka sisältää myös hyviä keinoja harmaata taloutta vastaan (Hirvonen, Lith & Walden 2010, 5).

5.3 Käänteisen arvonlisäveron aiheuttamat muutokset yritysten näkökulmasta

Tässä esitellään viidestä muusta haastattelusta saatu aineisto. Haastattelut kohdistuivat Rakennusteollisuus RT Ry:seen sekä neljään Suomessa toimivaan rakennusalan yritykseen.

Tämän teeman sisällä keskusteltiin kysymyksistä:

- Mikä on konkreettisesti muuttunut rakennusalan käänteisen arvonlisäverovelvollisuuden käyttöönoton jälkeen?
- Mitä uusi menettely on vaatinut yritykseltä?
- Onko jokin asia helpottunut käänteisen arvonlisäverovelvollisuuden käyttöönoton jälkeen? Tai onko jokin asia vastaavasti vaikeutunut?
- Oliko lakiuudistus käänteisen arvonlisäveron osalta onnistunut? Olisiko lakia tältä osin muutettava jotenkin?
- Onko lain tulkinta käänteisestä arvonlisäverosta selkeä vai aiheuttaako se tulkinnanvaraisuutta?

Yksi haastateltava toi esille hyvin konkreettisia muutoksia, jotka ovat tulleet esille uuteen menettelyyn siirryttäessä. Uuden menettelyn myötä aliurakoitsijat laskuttavat ilman arvonlisäveron osuutta. Toinen hyvin konkreettinen muutos on arvonlisäverotilitysten muuttuminen negatiivisiksi. Tämä tarkoittaa käytännössä, että yritys saa tällöin palautusta valtiolta. Tämä varsinkin koettiin hyvin hankalaksi asiaksi. Käytännön tasolla asia on toiminut suhteellisen hyvin. Jossain tapauksissa yritykset ovat kuitenkin joutuneet antamaan Verohallinnolle perinpohjaisia selvityksiä, mistä heidän negatiivinen arvonlisäveronsa on syntynyt, ennen kuin vähennykset on hyväksytty ja he ovat saaneet palautuksen Verohallinnolta. Samainen haastateltava toi esille kausiveroilmoituksen. Kyseessä on suhteellisen uudesta käytännöstä, jonka avulla yritykset ilmoittavat kuukausittaisin esimerkiksi negatiivisen arvonlisäveron. Kausive-

roilmoituksen ei koettu toimivan systeeminä niin kuin sen pitäisi toimia ja nyt käänteisen arvonlisäveron myötä tilanne on hankaloitunut entisestään.

Toinen haastateltava koki konkreettiseksi muutokseksi itse tekemisen eli mitä käytännössä tehdään. Uuden menettelyn koettiin vaikuttavan myös itse ajatusmaailmaan. Ennen uuden menettelyn käyttöönottoa käytäntö oli hyvin selvä. Nyt uuden menettelyn myötä on jouduttu pohtimaan, kuuluuko toiminta käännetyn arvonlisäverovelvollisuuden piirin vai ei. Kolme haastateltavista toi esille saman konkreettisen positiivisen muutoksen kuin Verohallintokin eli yritysten saaman kassavirtaedun. Tämä koettiin yritysten talouden kannalta positiiviseksi asiaksi etenkin isojen yritysten kannalta. Uuden käänteisen arvonlisäverovelvollisuuden myötä yrityksiin jää siis enemmän rahaa käyttöön ja kassavirtaa pystytään paremmin suunnittelemaan.

Kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että uuden menettelyn suurin vaatimus yrityksiltä oli henkilöstön kouluttaminen. Kouluttamiseen oman lisähaasteensa toi uuden menetelmän soveltaminen rakennusalaan laidasta laitaan. Eli koulutuksissa tuli ottaa huomioon, että osa yrityksistä harjoittaa pääurakointia ja aliurakointia, osa vain pelkästään aliurakointia ja osa vielä jotain siltä väliltä. Lisäksi yrityksistä osa harjoittaa toimintaa, jossa he myyvät rakentamispalveluita satunnaisesti tai todella vähän.

Käännetty arvonlisäveromenettely on vaatinut osaamisen lisäämistä lähes koko organisaatiossa. Uusi menettelyn myötä ei riitä, että taloushallinnon ammattilaiset ovat tietoisia asiasta. Käännetty arvonlisävero vaatii osaamista aina projektin vetäjiltä, tarjouslaskijoilta kuin myös työnjohdolta sekä tietysti myös taloushallinnolta. Kaikki haastateltavat toivat tämän asian esille. Yksi haastateltava kritisoi juuri sitä, että tämä mielletään helposti vain taloushallinnon ammattilaisten asiaksi. Toinen haastateltava toi esille näkökulman, että koulutettavien tausta teki koulutuksesta hieman haastavampaa yrityksen sisällä. Tällä hän viittasi rakennusmiehiin, joilla ei voida olettaa olevan syvempää tietämystä arvonlisäverosta ja sen vaikutuksista. Käänteisen arvonlisäveron tulon heidänkin työnkuvaansa katsottiin isoksi muutokseksi. Myös toinen haastateltava koki ilmiön ymmärtämisen ja osaamisen levittämisen laajemmalle mahdolliseksi riskiksi. Kuitenkin tähän saakka kaikki on näyttänyt hyvältä. Myös tarjoustoimeen uuden menettelyn katsottiin vaikuttaneen suuresti. Jo tarjouksia tehdessä tulee ilmoittaa millä tavoilla tulevaisuudessa tullaan laskuttamaan. Tähän liittyy myös ostajan aseman osoittaminen eli missä asemassa he ovat ketjussa. Suurin muutos on, että miten ostaja pystyy osoittamaan oman asemansa. Moni haastateltavista ilmoitti käyttävänsä ostajan aseman ilmoittami-

seen Rakennusteollisuus RT Ry:n tekemää lomaketta. Yksi haastateltava koki ostajan aseman ilmoittamisvelvollisuuden kuitenkin lopulta siirtyvän myyjän vastuulle. Käytännössä kun ostajia pyydetään vahvistamaan asemansa, saattaa myyjä jo siinä vaiheessa tietää, että kyseisen ostajan kanssa tulisi soveltaa käänteistä arvonlisäveroa. Ostaja saattaa kuitenkin antaa erilaisen näkemyksen asiasta, jolloin myyjä joutuu hankalaan tilanteeseen. Rakennusalan yritykset alkavat kuitenkin pikkuhiljaa sisäistämään uuden menettelyn ja tilanne sitä kautta paranee kokoajan. Tilanne on kuitenkin vaikeampi, jos vastapuolena on loppukäyttäjä. Heidän tietämyksensä käänteistä arvonlisäverovelvollisuutta kohtaan koettiin heikoksi. He saattavat olla hyvinkin epäluuloisia asiaa kohtaan ja pahimmassa tapauksessa he antavat asemastaan kaksi erilaista todistusta.

Suurin osa haastateltavista ja heidän edustamistaan yrityksistä oli käynyt Verohallinnon järjestämässä koulutuksissa. Koulutuksia kohtaan annettiin suhteellisen paljon kritiikkiä. Verohallinnon järjestämät koulutukset koettiin sinällään hyväksi asiaksi, mutta koulutuksista saatu tieto oli hieman ristiriitaista. Haastateltaville jäi sellainen mielikuva, että Verohallinnon edustajatkään eivät olleet kaikista yksimielisiä. Kysyttäessä käänteisen arvonlisäverovelvollisuuden soveltamisesta, vastaukset saattoivat vaihdella vastaajasta riippuen.

Yksi haastateltava ilmoitti, että uuden menettelyn tullessa sovellettavaksi 1.4.2011 oli laskujen kanssa paljon epäselvyyksiä. Ensimmäisien kuukausien aikana noin 20 prosenttia laskuista jouduttiin palauttamaan, laskumerkintöjen ollessa virheellisiä. Positiivisena puolena tässä nähtiin ainoastaan ajankohta eli kesä, jolloin tilanne oli muuten hieman rauhallisempi. Kukaan haastateltavista ei kuitenkaan ilmoittanut uuden menettelyn vaikuttaneet henkilöstöresursseihin. Osa oli varautunut mahdollisiin lisärekrytointeihin, mutta siihen ei lopulta kuitenkaan katsottu olevan tarvetta. Yhden haastateltavan varautumisen lisärekrytointeihin perustui Ruotsissa olevan emoyhtiön rekrytointipolitiikkaan rakennusalan käänteisen arvonlisäveron tullessa sovellettavaksi Ruotsissa. Suomessa tähän ei kuitenkaan ollut tarvetta.

Aiheesta järjestelmämuutokset, käänteisen arvonlisäveromenettelyn käyttöönoton johdosta, syntyi eriäviä mielipiteitä haastateltujen yritysten kesken. Yksi haastateltava koki järjestelmämuutokset kaikkein vaikeimmaksi asiaksi. Heillä vaikeuksia aiheuttivat käteisalennukset ja niiden käsitteleminen eri tavalla kuin aikaisemmin oli ollut tapana. Näiden kanssa tapahtui aluksi virheitä, mutta kaikki virheet saatiin kuitenkin korjattua. Yksi haastateltava koki aiheutuneet järjestelmämuutokset vain pieniksi. Hän koki heidän järjestelmät sen verran hyväiksi, että heille riitti pienet itse tehdyt järjestelmämuutokset. Ja loput järjestelmämuutoksista hoitui

järjestelmätoimittajan toimittamien päivityksien voimin. Muut haastateltavat olivat suhteellisen neutraaleja tämän asian suhteen tai eivät kommentoineet sitä laisinkaan.

Kaksi haastateltavista koki, että mikään asia ei ole helpottunut rakennusalan käänteisen arvonlisäverovelvollisuuden käyttöönoton myötä. He eivät nähneet uudessa käytännössä mitään mikä toisi helpotusta yritystoimintaan. Koettiin, että asia on vain vienyt turhaa aikaa. Yksi haastateltavista koki, että vielä voi olla liian aikaista arvioida sen vaikutuksia. Mutta hänkään ei vielä löytänyt mitään asiaa, mikä olisi helpottunut. Hänen mielestään käytännön työ ei ole helpottunut, jos sitä pohtii esimerkiksi projektin johtajan tai tarjouslaskijan työn kannalta. Taloushallintopuolellakin uuden käytännön koettiin lisäävän työtä, mutta siellä asia koettiin vain yhdeksi muutokseksi muiden lisäksi. Kaksi toi esille, jo aiemmin mainitun kassavirtaedun. Sen koettiin olevan positiivinen asia, varsinkin yrityksille, jotka harjoittavat pääasiassa pääurakointia. Toinen näistä haastateltavista totesi, että laki käänteisestä arvonlisäverosta olisi aika yksiselitteinen, mikäli siinä ei ole mitään tulkinnanvaraisuutta.

Kaikkien haastateltavien kanta oli hyvin negatiivinen, kun keskusteltiin lakiuudistuksesta käänteisen arvonlisäveron osalta sekä miten sen koettiin onnistuneen. Yhden haastateltavan mielestä laki käänteisestä arvonlisäverosta rakennusalalla ei ole kovinkaan selkeä. Koettiin, että laki on kiireesti valmisteltu ja siten tuotu hyvin nopealla aikataululla käytäntöön sovellettavaksi. Koettiin, että lain tulisi olla helpompi tai sitten lakia tulisi laajentaa koskemaan kaikkea rakentamispalvelua, eikä vain työmaalla tapahtuvaa rakentamispalvelua. Tämän koettaisiin vaikuttavan positiivisesti myös rakennusalalla esiintyvään harmaaseen talouteen, sillä alan harmaa talous ei rajoitu vain työmaihin. Toisen haastateltavan kanta oli negatiivisempi. Hänen mielestään rakennusalan käänteisestä arvonlisäveromenettelystä tulisi luopua ja palata vanhaan käytäntöön. Eli mitä yksinkertaisempia säännöt ovat, sitä helpompi niitä on noudattaa ja väärinkäytöksi ei tapahdu niin paljon. Hänen mielestään ihmisillä ei välttämättä ole tarkoitus toimia epärehellisesti, mutta joskus asian vaikeaselkoisuus saattaa johtaa epärehelliseen toimintaan. Haastateltava näkisi, että pitäisi kehittää muita keinoja, joiden avulla rakennusalalla olevaa harmaata taloutta voitaisiin kitkeä. Ajatuksen tasolla käänteinen arvonlisävero koettiin ihan hyväksi ideaksi, mutta lisääntynyt työmäärä ja epätietoisuus vievät asiaa negatiivisen puolelle. Asian koettiin toimivan silloin ihan hyvin, kun molemmat osapuolet ovat tietoisia mitä arvonlisäverokäytäntöä sovelletaan. Mutta jos vastapuoli ei ole asiaan perehtynyt, on toimiminen uuden käänteisen arvonlisäverovelvollisuuden kanssa hyvin haastavaa. Kolmannen haastateltavan mielestä suurin kysymysmerkki lain kohdalla liittyy siihen mitä lain ulkopuolelle jätettiin. Rakennusalan ihmisenä hän koki erikoiseksi, että väliaikaiset rakenteet jätet-

tiin kokonaan lain ulkopuolelle. Väliaikaisiin rakenteisiin liittyy nimenomaan muun muassa telineiden pystytystä, jossa harmaan talouden osuuden koettiin olevan paljon suurempi missään muualla rakennusalalla. Myös neljäs haastateltava piti lakiuudistusta rakennusalan käänteisen arvonlisäveron osalta epäonnistuneena. Hän ei kokenut lakimuutoksen aiheuttamia seurauksia positiivisina. Jatkuvasti puhe kääntyy siihen miten Suomen valtio saa muutoksen myötä enemmän arvonlisäverotuloja. Mutta on unohdettu mitkä kustannukset muutoksesta on aiheutunut yrityksille. Harmaasta taloudesta ja harmaasta työvoimasta puhuttaessa rakennusalalla ei arvonlisäveromenetykset ole perimmäinen ongelma. Näin ollen käänteisen arvonlisäveron ei koettu vaikuttavan alalla esiintyvään harmaaseen talouteen. Ruotsin käytännöstä otettiin mallia, mutta tämä ei ole toimintamalli, joka pystytään helposti kopioimalla ottamaan käyttöön. Koettiin, että tilanne rakennusalan harmaan talouden osalta oli sellainen, että toimiin oli ryhdyttävä, mutta keinot eivät olleet aivan oikeat. Myös viides haastateltava oli käänteistä arvonlisäverovelvollisuutta vastaan. Ilmiö on lakiteknisesti vaikea tehdä helposti sovellettavaksi, joten soveltamisongelmia tulee olemaan. Koettiin kuitenkin, että soveltaminen varmasti helpottuu ajan myötä uusien tulkintojen sekä verottajan uusien ohjeiden myötä. Monesti soveltamisongelman koettiin olevan sen kaltainen, että on vain päätettävä, kumpaa menetelmää sovelletaan. Koettiin myös, että joitain lakipykäläitä olisi voinut kirjoittaa paremmin. Aivan tyhjentävästi niitä tuskin olisi pystynyt kirjoittamaan ja vielä siten, että niistä olisi ollut suuri apu soveltamisongelmiin. Suomen kuitenkin koettiin pärjänneen paremmin käyttöönoton kanssa kuin Ruotsi aikoinaan.

Useat haastateltavat kokivat lain sisältävän paljon tulkinnanvaraisuutta. Isoksi tulkinnanvaraisuudeksi koettiin puhe pääperiaatteesta ja pääsuoritteesta sekä se mitä näillä termeillä loppujen lopuksi tarkoitetaan kun puhutaan palveluista, joissa on sekä materiaalia että työtä mukana. Koettiin myös, että perustapauksia, jotka ovat selviä, on loppujen lopuksi aika vähän. Mikäli kaikki muut tapaukset tule käydä tapaus tapaukselta läpi, koettiin se hyvin turhaksi. Tulkinnanvaraisuuteen liittyen yksi haastateltava toi esille aliurakoitsijoiden haluttomuuden laskea ilman arvonlisäveroa. Siirtymävaiheessa aliurakoitsijat saattoivat selittää, että työ on alkanut tai oikeastaan alkanut ennen lain voimaantuloa, vaikka siirtymäkauden ohjeet olivat hyvin selkeät. Näissä tapauksissa tulkinta koettiin hankalaksi. Samainen haastateltava kritisoi verottajan järjestämiä koulutuksia. Koulutuksissa oli käsitelty erikoisia poikkeustapauksia ja detaljeja. Tästä johtuen yrityksessäkin aluksi tulkintaa yritettiin hakea detaljeista eikä lain ylätasolta. Yhdeltä haastateltavalta laki sai kuitenkin siltä osin kiitosta, että sen katsottiin olevan suhteellisen yksityiskohtainen käytettynä yhdessä Rakennusteollisuus RT Ry:n tekemän

teoksen kanssa. Tällöinkin kuitenkin vastauksen etsiminen vaatii aikaa. Yksi haastateltava koki, että tilanne tulkintaongelmien kanssa alkaa pikkuhiljaa parantua, kun menetelmä on ollut jo jonkin aikaa käytössä.

Suurin osa haastateltavista oli joutunut kääntymään Verohallinnon puoleen tulkintaongelmissa. Yritykset olivat pyytäneet Verohallinnolta jostain tapauksista ennakkoratkaisuja eli miten lakia tulisi soveltaa jossain tietyssä tilanteessa. Verohallinnon ohjeistus sai kuitenkin hyvin paljon kritiikkiä osakseen. Yksi haastateltava koki, että he pystyivät ymmärtämään asian yrityksen sisällä paremmin kuin Verohallinto. Hän koki, että Verohallinto ei ollut ehtinyt koulutamaan henkilökuntaansa ja Verohallinnon bisneksen ymmärtämiskyky ei ollut hyvällä tasolla. Hän koki, että Verohallinnolta kysyttäessä kysymys piti muotoilla todella tarkalla tasolla, tai muuten sai varmasti väärän vastauksen. Heidän yrityksessään oli tehty päätös, että tulkintaongelmissa käännetään ainoastaan Konserniverokeskuksen puoleen. Myös toinen haastateltava piti turhana ottaa yhteyttä Verohallintoon, sillä heidän tietämys katsottiin hyvin epävarmaksi. Yhden haastateltavan edustamassa yrityksessä Verohallintoon oli oltu vain pari kertaa yhteydessä. Heikin kokivat, että Verohallinto oli antanut jo koulutustilaisuuksissa hyvin ristiriitaista tietoa. Vastaukset olivat saattaneet poiketa toisistaan täysin vastaajasta riippuen. Muun muassa näistä syistä osa haastateltavista oli ollut enemmänkin yhteydessä Rakennustollisuus RT Ry:seen. Lisäksi koettiin, että siellä oli palvelun nopeus parempaa. Verohallinnon Internet-sivut saivat kritiikkiä yhdeltä haastateltavalta. Tiedon etsiminen sieltä koettiin hyvin haasteelliseksi.

5.4 Vaikutukset rakennusalalla esiintyvään harmaaseen talouteen yritysten näkökulmasta

Tämän teeman sisällä keskusteltiin kysymyksistä:

- Mitä koet käänteisen arvonlisäveron ratkaisevan harmaan talouden osalta?
- Onko käänteisellä arvonlisäverovelvollisuudella suoraa vaikutusta harmaan talouden torjuntaan? Tai vastaavasti vaikuttaako se harmaaseen talouteen epäsuorasti?
- Mitkä ovat rakennusalan suurimmat ongelmat harmaan talouden osalta?
- Mitä muita keinoja käyttäisit harmaata taloutta vastaan rakennusalalla?

Keskusteltaessa mitä käänteisen arvonlisäverovelvollisuuden koetaan ratkaisevan harmaan talouden osalta, yhden haastateltavan kanta oli, että alalla esiintyvän harmaan talouden ongelmat tuskin ovat arvonlisäverossa. Hän ymmärsi kuitenkin Verohallinnon ajatuksen, sillä

arvonlisäverotulot ovat todella suuri osa Verohallinnon tuloista. Näin ollen tähän ongelmaan on lähdetty hakemaan nopeasti ratkaisua, joka on tietysti hyvä ratkaisu jollain tasolla. Haastateltava uskoi, että arvonlisäverotilitykset varmasti suurenevät isompien rakennusalan yritysten kautta. Tässä on ehkä taka-ajatuksena suurempi luottamus isoja alan yrityksiä kohtaan. Ostojen vähennysoikeuden osalta koettiin jäävän vielä paljon avoimia kysymyksiä. Tämän ei uskottu vaikuttavan lisärikoksentelemahdollisuuksiin, vaan lähinnä siihen miten Verohallinto pystyy kontrolloimaan niitä nykyisillä resursseillaan. Välillisiä vaikutuksia arvioitaessa, nousi esille arvonlisäveromenetyksien pienentyminen. Yhdeksi Verohallinnon hakemaksi tavoitteeksi koettiin ketjuttamisen vähentäminen. Ketjuttamisessa ongelmana on, että kun ketjutus jatkuu tarpeeksi pitkälle, ei kukaan ole enää perillä työn tekijästä tai verojen tilittämisestä. Käänteisen arvonlisäveron ei kuitenkaan uskottu vaikuttavan ketjuttamiseen tarpeeksi. Jollain tasolla se voi vaikuttaa harmaalla alueella toimivien yritysten toimintaan, mutta suurempaa vaikutusta sillä ei koettu olevan. Koettiin, että rakennusalan yrittäjät näkevät harmaan talouden ongelmien olevan toisaalla. Toisen haastateltavan mielestä tässä vaiheessa on vielä vaikea lähteä arvioimaan vaikutuksia harmaaseen talouteen. Hän ei kuitenkaan uskonut arvonlisäveron välttelyn olevan pääsyy harmaaseen talouteen. Arvonlisäveron välttely on tullut niin sanottuna kaupanpäällisenä harmaan talouden yrityksille, kun he ovat käyneet kuittikauppaa ja jättäneet verot maksamatta. Pääosa alan harmaasta taloudesta on kuitenkin aiheutunut pimeästä tai halvasta työvoimasta sekä heidän verojen laiminlyönneistä. Tätä kautta ovat jääneet myös arvonlisäverot maksamatta. Välillistä hyötyä tästä kuitenkin uskottiin olevan, samoin kuin tämä pienentää rikollista hyötyä. Ja luultavasti valtio tulee hyötymään tästä lisääntyneinä arvonlisäverotuloina. Kuitenkin tulisi muistaa myös tästä aiheutuneet kustannukset alan yrityksille.

Kolmas haastateltava koki, että käänteisestä arvonlisäverosta ei ole mitään haittaa harmaalle taloudelle, mutta kysymysmerkiksi jää kuitenkin sen, miten se käytännössä tulee toimimaan. Ainut vaikutus mikä nähtiin, on että valtion arvonlisäveromenetykset pienenevät. Muuten uuden menettelyn ei nähty vaikuttavan alalla vallitsevaan harmaaseen talouteen. Hänenkin mielestään rakennusalan harmaan talouden ongelmat ovat muualla kuin arvonlisäveromenetyksissä. Vastuulliset tilaajat ovat aina olleet tarkkoja arvonlisäverojen kanssa, joten tämä ei tuo siihen mitään uutta lisäarvoa. Neljännenkin haastateltavan mielestä käänteisellä arvonlisäverovelvollisuudella pystytään vähentämään arvonlisäveromenetyksiä. Kääntöpuolena asiassa nähtiin kuitenkin yrityksille aiheutuvat kustannukset. Haastateltava koki, että Verohallinnon tekemät verotarkastukset yrityksiin eivät kitke harmaata taloutta. Resurssit olisi en-

nemminkin kohdistettava harmaan talouden ennaltaehkäisevään toimintaan ja sitä kautta yrittää kitkeä alalla esiintyvää harmaata taloutta. Nyt tuntemukseksi jäi, että hankaloitetaan rehellisten yritysten toimintaa. Viidennen haastateltavan näkemys oli, että käänteinen arvonlisäverovelvollisuus vaikuttaa välillisesti harmaaseen talouteen, kun Verohallinto pystyy kontrolloimaan arvonlisäveron kertymää paremmin. Kuitenkin vaikutuksien uskottiin näkyvän vasta pitkän ajan kuluttua, kun osa rakennusalan toimijoista jää pois markkinoilta.

Yksi haastateltava koki rakennusalan suurimmaksi ongelmaksi harmaan talouden osalta kilpailun vääristymisen. Aina tulee jäämään pieni massa harmaata taloutta, sillä esimerkiksi rakennustyömaita on mahdotonta aidata tai eristää niin, että työvoimaa pystyisi sataprosenttisesti valvomaan. Toisen haastateltavan mielestä suurin ongelma rakennusosalalla on pimeä työvoima. Hän koki, että kynnyks harmaan työvoiman palkkaamiseen ja itse pimeänä työvoimana toimimiseen on liian matala. Siihen, että osa suostuu ottamaan palkkansa pimeänä, voi johtua esimerkiksi työntekijän taloudellisista ongelmista. Tällöin saatetaan olla valmiimpia ottamaan myös riskejä. Osasy syy harmaan työvoiman käyttämiseen saattaa johtua myös työtehtävistä. Osa rakennusalan töistä saattaa olla sellaisia, että työntekijän ei välttämättä tarvitse olla alan ammattilainen. Tällöin työtä tekemään saatetaan helposti palkata harmaata työvoimaa. Kolmas haastateltava nosti suurimmiksi ongelmiksi kuittikaupan ja harmaan työvoiman. Hän näki, että kuittikauppa ja harmaa työvoima liittyvät läheisesti toisiinsa, sillä kuittikauppa on harmaan työvoiman käyttämisen jälkien peittelyä. Neljäs haastateltava koki rakennusalan harmaan talouden ongelmaksi ulkomaalaiset. Ei niinkään ulkomaisen työvoiman, vaan ennemminkin ulkomaalaiset yritykset. Tarjouskilpailuissa törmätään tilanteisiin, joissa ulkomaiset yritykset tekee noin puolet halvempia tarjouksia kuin suomalaiset alan yritykset. Tämän ei koettu olevan muulla tavoin mahdollista kuin harmaata taloutta harjoittamalla. Alan suurimmat kustannukset kuitenkin muodostuvat työvoimasta. Myös viides haastateltava nosti esille kuittikaupan ja ulkomaisen harmaan työvoiman. Totta kai harmaaseen työvoimaan sisältyy ulkomaalaisen harmaan työvoiman lisäksi kotimaista harmaata työvoimaa. Etenkin aikaisemmin kotimaisen harmaan työvoiman osuus oli suurempi, mutta nykyisin ulkomaisen harmaan työvoiman osuus on kasvanut sen edullisuuden kautta. Tämä on aiheuttanut myös sellaisten firmojen tulon markkinoille, jotka eivät ole kirjoilla missään ja sitä kautta jättävät verot maksamatta. Haastateltava nosti esille myös pelon siitä, että käänteinen arvonlisäverovelvollisuus voi aiheuttaa lisärikoksenteikomahdollisuuksia. Pelko liittyi tekaistujen kuittien tekemiseen ja arvonlisäverovähennyksiin, jolloin yritykselle muodostuu negatiivista arvonlisäveroa, jota yritys voi hakea takaisin valtiolta. Negatiivisen arvonlisäveron kontrolloiminen

on vaikeaa, sillä todellisen negatiivisen arvonlisäveron osuutta on vaikea arvioida, sillä määrä voi vaihdella todella paljon.

Kysyttäessä muista mahdollisista keinoista rakennusalan harmaan talouden torjuntaan, löytyi useita muita keinoja, jotka koettiin paremmin toimiviksi kuin käänteinen arvonlisävero. Ensimmäinen haastateltava nosti tärkeimmäksi keinoksi veronumeron. Veronumeron uskottiin purevan alalla esiintyvään harmaaseen talouteen tehokkaammin kuin käänteinen arvonlisävero. Myös toinen haastateltava nosti veronumeron keinoksi, jonka toivotaan auttamaan taistelussa harmaata taloutta vastaan. Sen avulla ainakin yksittäisten henkilöiden silmälläpito helpottuu. Veronumeron toimivuuden kannalta ratkaisevaksi katsottiin se, kuinka sitä tullaan jatkossa tarkastamaan sekä minkälaiset sanktiot vilpillisestä toiminnasta seuraa. Toisena keinona harmaan talouden ehkäisyssä nähtiin yhteistyön lisääminen esimerkiksi Suomen ja Viron välillä, josta suurin osa ulkomaisista urakoitsijoista tulee. Kuitenkin Viron isojen rakennusalan yritysten katsottiin tekevän rehellistä bisnestä, samoin kuin suomalaisista yrityksistä osa tekee epärehellistä. Seuraavakin haastateltava nosti veronumeron ensimmäiseksi keinoksi. Kysymymerkiksi nousi kuitenkin sen valvonta. Miten tullaan valvomaan ketkä pääsevät rakennustyömaille ja miten muuten verotunnisteen käyttöä tullaan valvomaan Verohallinnon resursseilla. Tälläkin hetkellä Verohallinnon resurssit koettiin rajallisiksi. Verotunnisteessa huolestutti, että saadaanko siitä kaikki se hyöty irti, mitä on alun perin suunniteltu. Haastateltava koki myös, että tämä on ilmiönä sellainen, että kenelläkään ei ole siihen kunnollista ratkaisua. Hän kuitenkin koki, että jo sopimusten teko vaiheessa yritysten tulisi keskenään varmistaa, että kaikki on varmasti kunnossa ja lain vaatimalla tavalla. Samalla hän korosti, että harmaata taloutta ei voida ajatella vain rakennusalan ongelmaksi. Sitä esiintyy myös muilla aloilla, mutta rakennusalalla volyymit ovat vain todella suuret, joten ongelma tulee siellä herkemmin esille. Isoilla rakennusyrityksillä on kuitenkin tärkeää ketkä ovat heidän aliurakoitsijoitaan, sillä vastuuajat alalla ovat todella pitkiä. Myös loput haastateltavat nostivat veronumeron esille.

Kaikki harmaata taloutta ennaltaehkäisevää toimintaa pidettiin hyvänä. Toivomuksissa oli myös rekisteri tai rekistereitä, joista löytyisi tietoa. Rekisteristä toivottaisiin löytyvän tieto kaikista yrityksistä, joihin käännettyä arvonlisäveroa sovelletaan sekä tietoa yrityksen vastuuhenkilöistä. Rekisteriin toivottaisiin myös merkintää, jopa vastuuhenkilötasolla, jos jossain yrityksessä on harjoitettu vilpillistä toimintaa.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä luvussa esitellään tutkimuksen keskeiset tulokset. Lisäksi pohditaan tutkittavan ilmiön mahdollisia jatkotutkimusmahdollisuuksia sekä tutkimuksen validiteettia ja reliaabeliutta.

6.1 Keskeiset tulokset

Tutkimuksessa oli tarkoitus selvittää Verohallinnon sekä rakennusalan yritysten käsityksiä uudesta käänteisestä arvonlisäverovelvollisuudesta ja sen vaikutuksista rakennusosalalla esiintyvään harmaaseen talouteen.

Tutkimuksen päätehtävänä oli siis tutkia käsityksiä valitusta aiheesta sekä tarkoituksena oli saada vastaus seuraaviin kysymyksiin:

- Mitä tarkoitetaan rakennusalan käänteisellä arvonlisäverovelvollisuudella?
- Mitä käänteinen arvonlisäverovelvollisuus on vaatinut yrityksiltä?
- Miten verottaja ja rakennusalan yrityksen kokevat sen vaikuttavan Suomessa esiintyvään harmaaseen talouteen?

Tutkimuksen tarkoitus ei ollut numeerisesti selvittää miten uuden käänteisen arvonlisäverovelvollisuuden käyttöönotto on vaikuttanut Suomessa esiintyvään rakennusalan harmaaseen talouteen. Tämän selvittäminen olisi vaatinut paljon laajemman tutkimuksen.

Ensimmäiseen asetettuun kysymykseen saadaan vastaus tutkimuksen teoreettisessa viitekehksessä. Eli 1.4.2011 alkaen Suomessa otettiin rakennusosalalla käyttöön käännetty arvonlisäverovelvollisuus. Käytäntö poikkeaa normaalista arvonlisäverokäytännöstä siten, että myyjän sijasta palvelun myynnistä verovelvollinen onkin palvelun ostaja. Uuden käännetyn arvonlisäverovelvollisuuden käyttöönotto edellyttää sekä ostajalta että myyjältä tietämystä milloin uuttaa käytäntöä sovelletaan (Verohallinto 2011a).

Käännettyä arvonlisäverovelvollisuutta on arvonlisäverolain mukaan sovellettava aina kun molemmat seuraavista edellytyksistä täyttyvät:

- kyseinen palvelu on rakentamispalvelua tai työvoiman vuokrausta rakentamispalvelua varten

- ostaja on elinkeinonharjoittaja, joka muuten kuin satunnaisesti myy rakentamispalvelua tai vuokraa työvoimaa rakentamispalvelua varten. Ostaja voi olla myös elinkeinonharjoittaja, joka toimii välimiehenä ja joka myy edelleen kyseisen palvelun edellä mainitulle elinkeinonharjoittajalle (ALVL 8c §).

Käänteisen arvonlisäveromenettelyn käyttöönotto 1.4.2011 alkaen on vaatinut rakennusalan yrityksiltä venymistä osaamisen lisäämisestä aina järjestelmämuutoksiin saakka. Alle on kuvattu keskeisimmät muutokset, mitä käänteisen arvonlisäveromenettelyn käyttöönotto on aiheuttanut:

- aliurakoitsijat laskuttavat ilman arvonlisäveroa
- arvonlisäverotilitykset muodostuneet negatiivisiksi
- muutokset ajatusmaailmaan
- kassavirtaetu
- koulutus
- ostajan aseman ilmoittaminen
- järjestelmämuutokset

Konkreettisin muutos, mitä rakennusalan yrityksille aiheutui käänteisestä arvonlisäverosta, oli muutos laskuissa. Uuden käytännön myötä aliurakoitsijat laskuttivat ilman arvonlisäveron osuutta.

Toinen hyvin konkreettinen muutos on arvonlisäverotilitysten muuttuminen negatiivisiksi. Tämä tarkoittaa käytännössä, että yritys saa tällöin palautusta valtiolta. Tämä varsinkin koettiin hyvin hankalaksi asiaksi. Käytännön tasolla asia on toiminut suhteellisen hyvin. Jossain tapauksissa yritykset ovat kuitenkin joutuneet antamaan Verohallinnolle perinpohjaisia selvityksiä mistä heidän negatiivinen arvonlisäveronsa on syntynyt, ennen kuin vähennykset on hyväksytty ja he ovat saaneet palautuksen Verohallinnolta.

Aikaisemmin ajatusmaailma arvonlisäveron osalta oli ollut suhteellisen selkeä. Nyt uuden menettelyn myötä ovat yritykset joutuneet lähes tapauskohtaisesti miettimään miten arvonlisäveron kanssa tulisi menetellä. Tämä on aiheuttanut soveltamisongelmia, joita on entisestään vaikeuttanut ristiriitainen tieto. Verohallinto sai suhteellisen paljon kritiikkiä osakseen henkilöstönsä kyvystä neuvoa käänteisen arvonlisäveron soveltamisessa. Kukaan viidestä yritysmaailman edustajasta ei ollut tyytyväinen lakimuutokseen käänteisen arvonlisäveron osalta. Laki koettiin kiireellä tehdyksi. Kritiikkiä aiheutti myös se, että laki ei koskenut kui-

tenkaan kaikkea rakentamispalvelua. Ajatuksen tasolla rakennusalan käänteistä arvonlisäverovelvollisuutta pidettiin hyvänä ideana ja Verohallinnon kanta siihen ymmärrettiin, mutta käytännössä uusi menetelmä koettiin raskaaksi ja epäselväksi, joka sisältää paljon tulkinnanvaraisuutta.

Useat haastateltavat toivat esille yrityksille käänteisen arvonlisäveron myötä mahdollisesti aiheutuvan kassavirtaedun. Tämä koettiin kuitenkin lähes ainoaksi positiiviseksi asiaksi, joka oli käänteisestä arvonlisäveromenettelystä aiheutunut. Kassavirtaedun myötä yrityksille jää enemmän rahaa käytettäväksi ja yrityksen kassavirtaa pystytään tätä kautta paremmin suunnittelemaan.

Koulutus oli vaatinut sekä yrityksiltä ja Verohallinnolta suurta panostusta. Se koettiin uuden menettelyn käyttöönoton työläimmäksi ja raskaimmaksi vaiheeksi. Koulutuksien haastavuutta lisäsi käänteisen arvonlisäveron soveltaminen rakennusalaan laidasta laitaan. Koulutuksissa tuli ottaa huomioon niin yritykset, jotka harjoittavat pääurakointia ja aliurakointia sekä esimerkiksi pelkkää aliurakointia harjoittavat yritykset, samoin kuin kaikki yritykset, jotka harjoittavat jotain näiden väliltä olevaa toimintaa. Tietoisuutta ja osaamista käänteisen arvonlisäveron ja sen soveltamisen suhteen on pitänyt levittää lähes koko organisaatioon. Ei riitä, että osaaminen on vain taloushallinnon ammattilaisilla. Osaamisen tulee ulottua aina projektin vetäjistä tarjouslaskijoihin ja työnjohtoon asti. Osaamisen levittämisen näinkin laajalle koettiin lisäävän virhearviointeihin liittyvää riskiä.

Ostajien aseman vahvistaminen on myös uuden menettelyn mukana tuoma asia. Useat haastateltavista yrityksistä ilmoittivat käyttävänsä Rakennusteollisuus RT Ry:n tähän tarkoitukseen tekemää lomaketta. Ostajan aseman vahvistamisen koettiin toimivan käytännössä suhteellisen hyvin, kun molemmat puolet ovat valveutuneita ja asiaan perehtyneitä rakennusalan yrityksiä. Kuitenkin tapauksissa, joissa vastapuolena on loppukäyttäjä, koettiin hieman hankalimmiksi. Loppukäyttäjien tietämys asiasta koettiin heikoksi, joka hankaloittaa toimimista heidän kanssaan tämän asian suhteen. Vaikka ostaja onkin velvollisen ilmoittamaan asemansa, koettiin, että lopullinen vastuu saattaa kuitenkin siirtyä myyjälle. Tämä tulee esiin etenkin tilanteissa, joissa myyjä jo etukäteen tietää ostajan kuuluvan käännetyn arvonlisäveron piiriin, mutta saakin ostajalta lopulta aivan eriävän ilmoituksen ostajan asemasta.

Käänteisen arvonlisäveromenettelyn aiheuttamista järjestelmämuutoksista aiheutui varmasti eniten eriäviä mielipiteitä haastateltavien kesken. Osalle järjestelmä muutokset olivat olleet hyvin vähäisiä tai ne olivat hoituneet järjestelmätoimittajan toimittamien päivitysten muodos-

sa. Toista ääripäätä edusti mielipide, jonka mukaan järjestelmämuutokset olivat olleet muutoksen aiheuttamista vaikutuksista työläin ja vaikein. Muuten mielipiteet tämän asian suhteen olivat suhteellisen neutraaleja. Joko järjestelmämuutoksia ei koettu ongelmaksi tai ne eivät olleet aiheuttaneet suurempia työmääriä.

Kaiken kaikkiaan yleinen mielipide rakennusalan käänteisestä arvonlisäverosta haastateltujen yritysten keskuudessa oli hyvin negatiivinen. Positiiviseksi koettiin ainoastaan menettelystä mahdollisesti aiheutuva kassavirtaetu. Käänteisen arvonlisäveromenettelyn katsottiin lisänneen yritysten työmäärää sekä yritysten epätietoisuutta oikeasta tavasta toimia. Lain käänteisestä arvonlisäverosta koettiin olevan hyvin tulkinnanvarainen. Tulkinnanvaraisuutta omalta osaltaan lisäsi Verohallinnon eriävät mielipiteet eri koulutuksissa. Samoin termit pääperiaate, pääsuorite aiheuttivat tulkinnanvaraisuutta kun puhutaan palveluista, joissa on sekä materiaalia että työtä mukana. Selkeiden perustapausten määrä koettiin hyvin vähäiseksi. Kun taas tapauksia, jotka joudutaan yksitellen käymään läpi, on havaittu olevan paljon. Näiden selvittelystä aiheutunut lisätyö koettiin turhaksi. Tulkintaongelmat luultavasti kuitenkin vähenevät ajan myötä, kun menettely tulee yrityksille tutuksi. Myös Verohallinnon puolelta laissa myönnettiin olevan tulkinnanvaraisuutta lain soveltamisalan osalta. Eli milloin lakia sovelletaan ja milloin ei sekä mikä katsotaan rakentamispalveluksi ja mitä vastaavasti ei katsota. Tällan ei kuitenkaan ollut sen kaltainen, että toimiin lain muuttamiseksi olisi ryhdyttävä. Tällanetta kuitenkin seurataan jatkuvasti. Tällä hetkellä tulkinnanvaraisista kysymyksistä Verohallinto antaa ohjeistusta sekä kirjallisia ennakkoratkaisuja. Verohallinnon kannalta laki sisälsi heidän sille asettamat tavoitteet.

Yleinen kanta rakennusalan käänteisen arvonlisäveroa koskevasta laista oli hyvin negatiivinen. Verohallinnon idea kuitenkin ymmärrettiin, mutta laki koettiin epäselväksi sekä hyvin nopealla aikataululla tehdyksi ja sovellettavaksi otetuksi. Lakia selkeyttäisi, jos se kattaisi kaiken rakentamispalvelun, eikä ainoastaan työmaalla tapahtuvaa rakentamispalvelua. Mikäli säännöt olisivat yksinkertaisia, olisi niiden noudattaminen helpompaa eikä myöskään väärinkäytöksiä tapahtuisi niin paljon. Käytännön tasolla lain koettiin toimivan suhteellisen hyvin, jos molemmat osapuolet ovat asiaan perehtyneitä ja tietävät miten asian kanssa tulee menetellä. Aiheen ympärillä puhe kääntyy usein Suomen valtion arvonlisäverotulojen kasvuun, mutta yrityksille muutoksesta aiheutuneet kustannukset on unohdettu. Arvonlisäveromenetyksien ei koettu olevan rakennusalan perimmäinen ongelma puhuttaessa alalla esiintyvistä harmaasta taloudesta. Lain tulkitsemisen toivottiin helpottuvan uusien tulkintojen sekä Verohallinnon uusien ohjeiden myötä.

Uuden asian ollessa kyseessä, on itsestään selvää, että se herättää myös negatiivisia tunteita. Järjestelmämuutokset sekä koulutus ovat asioita, jotka ovat muutoksen edessä yleensä välttämättömiä. Tässä tapauksessa muutoksen suuruutta voidaan pitää kuitenkin varsin suurena. Samoin kuin koulutuksen tuli ulottua lähes läpi koko organisaatorakenteen. Tieto uudesta menettelytavasta tuli viedä aina projektin johdolta tarjouslaskijoille ja aina yrityksen taloushallintoon saakka. Kyse oli siis hyvin mittavasta projektista.

Yritysmailman edustajien negatiivinen asenne verrattuna Verohallinnon mielipiteeseen, on ymmärrettävissä uuden menettelyn vaatiman työn kautta. Ei kuitenkaan pidä unohtaa Verohallinnon suurta työpanosta koulutuksien järjestämisessä sekä itse koulutuksissa. Työmäärä yrityksissä on saattanut kuitenkin nousta vielä suuremmaksi. Keskeisempänä tekijänä yritysten ja Verohallinnon eriävään mielipiteeseen on kuitenkin alkuasetelmassa. Verohallinto on alusta lähtien ollut mukana edistämässä lakiuudistusta käänteisen arvonlisäverovelvollisuuden osalta. Vastaavasti yritysmailma on ollut alusta pitäen uudistusta vastaan. Mikäli tahtotila olisi ollut molemmilla sama, tulos olisi suurella todennäköisyydellä hyvin erilainen.

Lain tulkinnanvaraisuus on myös merkittävä selittäjä pohdittaessa eroja Verohallinnon ja yritysmailman edustajien mielipiteissä uutta menettelyä kohtaan. Vaikka Verohallinto koki lain myös sisältävän tulkinnanvaraisuutta, koettiin tulkinnanvaraisuuden vähentämisen apukeinoista olevan riittävästi apua. Apukeinoja ovat ohjeistukset sekä Verohallinnon antamat enakkoratkaisut. Yritysmailma koki tulkinnanvaraisuuden kuitenkin suuremmaksi ongelmaksi. Osasyynä tähän saattaa olla epätietoisuus, miten käänteistä arvonlisäveroa tullaan tulevaisuudessa tarkastamaan Verohallinnon puolelta. Eli miten Verohallinto tarkastuksissaan tulee suhtautumaan soveltamisratkaisuihin sekä mahdollisiin muihin mahdollisiin pieniin virheisiin lain tulkinnassa.

Alla on esitetty keskeiset tulokset miten Verohallinto ja rakennusalan yritykset ovat kokeneet rakennusalan käänteisen arvonlisäveron vaikuttavan Suomessa esiintyvään rakennusalan harmaaseen talouteen:

- kitkee rakennusalalla esiintyvää kuittikauppaa
- mahdollisuus ketjuttamiseen pienenee
- pienentää rikollista hyötyä
- kasvattaa arvonlisäverotuloja

Erot mielipiteissä Verohallinnon ja yritysmaailman välillä olivat kohtuullisen suuren rakennusalan käänteisen arvonlisäveron vaikutuksista alalla esiintyvään harmaaseen talouteen. Verohallinnon isona otsikkona rakennusalan käänteistä arvonlisäveroa suunniteltaessa oli harmaan talouden vähentäminen ja torjunta.

Verohallinnon kanta oli, että rakennusalan käänteisellä arvonlisäveromenettelyllä pystytään kitkemään alalla esiintyvää kuittikauppaa. Käänteinen arvonlisävero poistaa mahdollisuuden kaikenlaiseen arvonlisäverokeinotteluun tekaistujen laskujen avulla. Kun arvonlisävero poistetaan laskusta, tekaistun kuitin arvo laskee. Tämän toivotaan vaikuttavan kuittikauppaa harjoittavien tekijöiden riskiarviointiin siitä, onko tämäntyyppinen vilpillinen toiminta kannattavaa. Toivottava tulos olisi, että toiminta katsottaisiin jatkossa kannattamattomaksi. Arvion mukaan tämän välillinen vaikutus harmaaseen talouteen olisi jopa 13–14 miljoonaa euroa vuositasolla mitattuna. Kaiken kaikkiaan rakennusalan käänteisen arvonlisäveron vaikutus arvonlisäverokertymään on arvioitu olevan noin 116 miljoonaa euroa vuositasolla Verohallinnon omien laskelmien mukaan. Valtiovarainministeriön arvio, Verohallinnon edustajan mukaan, käänteisen arvonlisäveron tuotto-odotuksesta on 80–120 miljoonaa euroa.

Yritysmaailman odotukset käänteisen arvonlisäveron vaikutuksista rakennusalan harmaaseen talouteen olivat maltillisemmat. Rakennusalan harmaan talouden ongelmien katsottiin olevan muualla kuin arvonlisäverossa. Arvonlisäverojen välttelyn katsottiin olevan enemmän kaupan päällinen harmaata taloutta harjoittaville yrityksille. Alan harmaan talouden ongelmiksi luettiin ennemminkin kilpailun vääristyminen, ulkomaiset harmaata taloutta harjoittavat vilpilliset yritykset ja ulkomainen sekä kotimainen harmaa työvoima. Verohallinnon näkemys käänteisestä arvonlisäverosta kuitenkin ymmärrettiin, sillä arvonlisäverotulot muodostavat ison osan Verohallinnon tuloista. Käänteisen arvonlisäveron uskottiinkin kasvattavan Verohallinnon arvonlisäverotuloja. Kääntöpuolena tässä kuitenkin on yrityksille menettelystä aiheutuvat kustannukset. Myöskään Verohallinnon tekemien verotarkastuksien ei uskottu kitkevän harmaata taloutta. Resurssit tulisi ennemminkin kohdistaa harmaan talouden ennaltaehkäisevään toimintaan ja pyrkiä sitä kautta vähentämään alalla esiintyvää harmaata taloutta. Käänteisen arvonlisäverovelvollisuuden koettiin vaikeuttavan jo nyt rehellisesti toimivien yritysten harjoittamaa liiketoimintaa.

Ketjuttamisen uskottiin myös vähenevän käänteisen arvonlisäveron myötä, kun aliorakoitsijat laskuttavat käänteiseen arvonlisäverovelvollisuuteen siirryttäessä ilman arvonlisäveron osuutta. Velvollisuus arvonlisäveron tilittämisestä jää siis pääurakoitsijoille. Kuitenkaan käänteisen

arvonlisäveron vaikutuksien ketjuttamisen vähentymiseen ei uskottu olevan merkittävän suuri. Käänteisen arvonlisäveron välillisenä vaikutuksena arvioitiin olevan rikollisen hyödyn pieneminen. Käänteisen arvonlisäveromenettelyn myötä Verohallinto kykenee paremmin kontrolloimaan arvonlisäverokertymää. Tämän katsottiin olevan myös menettelyn aiheuttama välillinen vaikutus alalla esiintyvään harmaaseen talouteen. Vaikutuksien katsottiin kuitenkin näkyvän vasta pidemmän ajan kuluttua, kun osa rakennusalaalla toimivista yrityksistä jää pois markkinoilta.

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että Verohallinnon odotukset rakennusalan käänteisen arvonlisäveron vaikutuksista alalla esiintyvän harmaan talouden torjumiseen ja vähentämiseen ovat korkeammalla kuin alalla toimivien yritysten odotukset. Selvää on myös, että käänteisen arvonlisäveron käyttöönotto ei yksin ratkaise rakennusalan harmaan talouden ongelmaa. Harmaan talouden torjumiseksi ja vähentämiseksi tarvitaan tämän lisäksi paljon muita toimia.

Näkemyserot, käänteisen arvonlisäveron vaikutuksista alalla esiintyvään harmaaseen talouteen, saattavat osaltaan selittyä tiedon määrällä. Voidaan olettaa, että Verohallinnolla pohjatietämys ilmiöstä ja sen vaikutuksista saattaa olla hieman parempaa. Tämä selittyy Verohallinnon itse tekemien laskelmien kautta. Lisäksi Verohallinnon mukana olo lain valmisteluvaiheessa tukee tätä pohdintaa. Kuitenkaan ei voida tehdä yleistyksiä siitä, millä tasolla yritysten perehtyneisyys on ollut kun lakia on alettu soveltaa 1.4.2011. Johtopäätöksenä voidaan kuitenkin todeta, että oletettavasti isojen alan yritysten tietämys on ollut ja on edelleen parempaa kuin vastaavien pienempien yritysten.

Rakennusalan käänteisen arvonlisäveron todelliset vaikutukset alalla esiintyvään harmaaseen talouteen tulevat kuitenkin näkymään paremmin vasta tulevaisuudessa. Ensimmäiset, ilmiöön liittyvät, verotarkastukset tulevat myös antamaan lisätietoja menettelyn vaikutuksista. Samoin tulevaisuudessa tehtävät tutkimukset tulevat varmasti antamaan paljon lisätietoja menettelyn vaikutuksista. Tämän tutkimuksen tavoite voidaan kuitenkin todeta saavutetuksi. Tarkoituksena oli saada selville Verohallinnon ja yritysten käsityksiä ilmiön vaikutuksista harmaaseen talouteen tutkimushetkellä.

Tutkimuksessa tuli esille useita muita keinoja, joiden avulla rakennusalan harmaata taloutta pystyttäisiin torjumaan. Varsinkin rakennusalan yritysten kohdalla odotukset näiden muiden keinojen toimivuudesta olivat korkeammalla kuin käänteisen arvonlisäveron osalta. Sekä Verohallinto että yritysmaailma esittivät keinoiksi rakennusalan harmaata taloutta vastaan alla mainittuja keinoja:

- veronumero
- Verohallinnon resurssien lisääminen
- viranomaisten välisen yhteistyön lisääminen
- yrityksen oma vastuu sopimuskumppaneista
- rekisteri, josta ilmenisi vilpillistä toimintaa harjoittaneet yritykset ja niiden vastuuhenkilöt.

Veronumerolla tarkoitetaan luonnolliselle henkilölle yksilöitävää kahdestatoista numerosta muodostettavaa tunnusta. Veronumero on luonteeltaan pysyvä. Sen tarkoitus on rakennusala-la toimivien henkilöiden henkilötunnisteen oikeellisuuden valvonta sekä työnantajan ja työntekijän verotukseen liittyvän velvollisuuksien valvonta (laki veronumerosta ja rakennusalan veronumerorekisteristä 1231/2011, 2–3 §). Veronumerolla uskottiin olevan suuri merkitys rakennusosalalla esiintyvän harmaan talouden torjunnassa ja ehkäisemisessä.

Verohallinnon resurssien lisäämisellä olisi harmaan talouden ehkäisemisen ja torjunnan kannalta suuri merkitys. Samoin viranomaisten välisellä yhteistyön lisäämisellä olisi myös toivottavia vaikutuksia. Tiedon hankinnan eri viranomaisten välillä katsottiin tällä hetkellä olevan vielä kovin byrokraattista. Asia on kuitenkin parantunut kokoajan, mutta asian suhteen olisi edelleen paljon parantamisen varaa.

Lisäksi kuulutettiin lisää yritysten omaa vastuuta. Harmaata taloutta ehkäistäkseen yritysten tulisi valita hyvin tarkkaan omat sopimuskumppaninsa. Tämä estäisi omalta osaltaan epärehellisten yritysten pääsyä markkinoille.

Yritysten keskuudesta nousi esiin toivomus alan yrityksistä koostuvasta rekisteristä. Toivomuksena oli, että rekisteristä selviäisi vilpillistä toimintaa harjoittaneet yritykset ja niiden vastuuhenkilöt. Rekisterin avulla rehellistä toimintaa harjoittavien yritysten toiminta helpottuisi, kun mahdollisen sopimuskumppanin toiminnan laadun pystyisi tarkastamaan.

6.2 Jatkotutkimusehdotukset

Käänteisen arvonlisäveron soveltaminen rakennusallalla alkoi 1.4.2011. Tutkimuksen aineiston hankinta ajoittui loka-joulukuulle 2011, joten tutkimusta tehdessä ilmiö oli todella uusi sekä Verohallinnolle että rakennusalan yrityksille. Tämän johdosta kaikkia uuden ilmiön aiheuttamia vaikutuksia ei välttämättä vielä pystytty tai osattu täysin kriittisesti arvioida. Näistä syistä johtuen nyt tehty tutkimus olisi mielenkiintoista toteuttaa uudestaan toisintona muutama vuoden kuluttua. Tällöin ilmiöön liittyvä terminologia ja soveltaminen olisivat kaikille alan toimijoille jo tuttua. Näin ollen rakennusalan käänteisen arvonlisäveron vaikutuksia sekä omia käsityksiä alalla esiintyvään harmaaseen talouteen kyettäisiin pohtimaan laajemmasta näkökulmasta. Tämä voisi tuoda erilaisia vastauksia kuin nyt tehdyllä tutkimuksella on saatu. Olisi mielenkiintoista nähdä olisiko tutkimustulokset samankaltaisia kuin nyt vai olisiko käsitykset ilmiöstä muuttunut ajan kuluessa. Mikäli käsityksissä olisi tapahtunut muutosta, mikä muutoksen suunta olisi. Koettaisiinko käänteinen arvonlisä tehokkaammaksi keinoksi harmaata taloutta vastaan kuin nyt koettiin vai olisiko suuntaus kenties aivan päinvastainen. Muutaman vuoden päästä arvonlisäkertymistä olisi saatavilla realistista tietoa. Samoin kuin ensimmäiset verotarkastuskertomukset olisi jo saatu tehtyä. Tehdyistä verotarkastuskertomuksista pystyttäisiin päättämään Verohallinnon linjauksia soveltamisesta sekä siirtymäkauden käytännöistä.

Harmaan talouden määrää on absoluuttisesti vaikea laskea. Laajemmassa jatkotutkimuksessa ilmiöön voisi paneutua lähtökohdasta, että tutkimuksessa pyrittäisiin selvittämään käänteisen arvonlisäveron euromääräiset taloudelliset vaikutukset harmaaseen talouteen. Aiheen laajuuden takia tutkimus tulisi toteuttaa muuna kuin Pro gradu- tutkimuksena.

Mielenkiintoinen jatkotutkimusmahdollisuus olisi tutkia käänteistä arvonlisäveroa myös muustakin näkökulmasta kuin harmaan talouden osalta. Aihetta voisi lähestyä yritysten näkökulmasta. Mitkä ovat olleet menettelystä aiheutuneet todelliset kustannukset alan yrityksille sekä mitä muuta menettelystä on aiheutunut yritysten taloudelle.

Koska aiheena rakennusalan käänteinen arvonlisävero on uusi, on hyvin todennäköistä, että aihetta tullaan tulevaisuudessa tutkimaan. Toivottavasti ilmiötä tutkittaisiin monesta eri näkökulmasta. Näin ilmiön aiheuttamat todelliset vaikutukset tulisivat esille mahdollisimman hyvin.

6.3 Tutkimuksen validius ja reliabelius

Tutkimuksen reliabeliudella tarkoitetaan mittaustulosten toistettavuutta eli tutkimuksen kykyä antaa ei-sattumanvaraisia tuloksia. Reliabeliuden toteamiseen on useita tapoja. Tutkimus voidaan todeta reliabeliksi, mikäli kaksi tutkijaa päätyy samankaltaiseen tulokseen tai jos esimerkiksi samaa henkilöä tutkitaan eri tutkimuskerroilla ja molemmilla kerroilla päädytään samaan tulokseen. Tällöin tutkimusta voidaan reliabelina (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 213). Tutkimuksen reliabelius pyrittiin saavuttamaan esittämällä aineiston keruu mahdollisimman tarkasti. Tällä tavalla varmistettiin, että tutkimus olisi toistettavissa oleva.

Validiudella tarkoitetaan tutkimuksen pätevyyttä eli mittarin tai tutkimusmenetelmän kykyä mitata juuri sitä, mitä tutkimuksessa on tarkoituskin mitata (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 213). Validiutta voidaan arvioida kolmesta eri näkökulmasta. Tällöin puhutaan ennustevalidiudesta, tutkimusasetelmavalidiudesta ja rakennevalidiudesta. Ennustevalidius tarkoittaa myöhemmin tehtävien tutkimusten tulosten ennustettavuutta nyt tehdyn tutkimuksen perusteella. Tutkimusasetelmavalidius liittyy enemmänkin tilastolliseen tutkimukseen, joten se ei ole nyt tehdyn laadullisen tutkimuksen kannalta merkityksellinen. Rakennevalidiudella tarkoitetaan kysymystä, joka yleensä ymmärretään validiuden määritelmäksi. Kyse on siitä, koskeeko tehty tutkimus sitä, mitä sen on oletettu koskevan eli käytetäänkö tutkimuksessa käsitteitä, jotka heijastavat tutkittavaa ilmiötä (Hirsjärvi & Hurme 186-187).

Aineiston keruun laadukkuutta voidaan tavoitella jo ennen varsinaisia haastatteluja. Laadukkuutta voidaan parantaa tekemällä haastattelurungosta mahdollisimman hyvä (Hirsjärvi & Hurme 184). Tutkimuksen laatua pyrittiin edistämään panostamalla tutkimuksessa käytettyihin kahteen haastattelurunkoon. Molemmat haastattelurungot koostuivat kahdesta teemasta. Teemojen alle oli rakennettu kysymyksiä, joiden avulla tutkittavasta ilmiöstä saataisiin mahdollisimman paljon tietoa. Haastattelutilanteissa esitettiin lisäksi lisäkysymyksiä, mikäli se katsottiin tiedonkeruun kannalta tarpeelliseksi.

Haastatteluita tehtiin yhteensä kuusi kappaletta. Tämä määrä katsottiin luotettavuuden kannalta sopivaksi, sillä mielipide-eroja yritysmaailman edustajien keskuudessa ei juuri esiintynyt. Haastatteluiden määrää nostamalla ei olisi saatu tutkittavan ilmiön kannalta arvokasta lisäinformaatiota.

Haastateltavat valittiin asemansa sekä tietämyksen perusteella, joka heillä on tutkittavasta ilmiöstä. Kaikki ovat oman asemansa puolesta työssään tekemisissä tutkittavan ilmiön eli rakennusalan käänteisen arvonlisäverovelvollisuuden kanssa. Kaikki haastateltavat ovat myös sellaisessa asemassa, että he pystyivät pohtimaan tutkittavaa ilmiötä Suomessa esiintyvän rakennusalan harmaan talouden osalta ja miten uusi menettely on vaikuttanut tai tulee tulevaisuudessa vaikuttamaan siihen. Haastateltavien tarkalla valinnalla lisättiin tutkimuksen luotettavuutta. Haastateltavat olivat valmistautuneet haastatteluihin hyvin, joka helpotti haastattelutilannetta sekä toi tarvittavaa syvyyttä vastauksiin. Haastatteluiden ansiosta aineistosta saatiin riittävä ja aineistoa voidaan pitää onnistuneena tutkimukselle asetettuihin tavoitteisiin nähden. Haastatteluiden suorittaminen eli aineiston kerääminen pyrittiin esittämään mahdollisimman tarkasti, jotta tutkimus olisi toistettavissa.

Tutkimuksen tekijä koki tutkimuksen tekemisen haastavaksi. Haastavuutta lisäsi tutkittavan ilmiön uutuus. Rakennusalan käänteisen arvonlisäveron soveltaminen alkoi vasta 1.4.2011. Haastatteluiden tekohehkellä uusi menetelmä oli ollut käytössä vasta vähän yli puoli vuotta. Tutkimuksen aihe oli tekijälle erittäin mielenkiintoinen. Haastateltavien asiantuntemus aiheita kohtaan lisäsi tekijän mielenkiintoa entisestään. Lähdeaineistoa tutkittavasti ilmiöstä oli vielä varsin niukasti saatavilla. Tämä seikka lisäsi tutkimuksen tekemisen haastavuutta. Koettiin, että teoreettinen viitekehys kyettiin kuitenkin rakentamaan luotettavaksi olemassa olevan lähdeaineiston avulla.

Tutkimuksessa onnistuttiin saavuttamaan tutkimukselle asetetut tavoitteet eli saatiin selville käsityksiä, miten rakennusalan käänteisen arvonlisäveron koettiin vaikuttavan alalla esiintyvään harmaaseen talouteen. Lisäksi saatiin selville mitä uusi menettely on vaatinut rakennusalan yrityksiltä.

LÄHTEET

ALVL 1501/1993: Arvonlisäverolaki

Ec.europa 2012. VAT-Optional reverse charge mechanism. [Ec.europaan Internet-sivuilla] Saatavissa www-muodossa: URL: http://ec.europa.eu/taxation_customs/common

[/consultations/tax/article_4209_en.htm](http://ec.europa.eu/taxation_customs/common/consultations/tax/article_4209_en.htm) (Luettu 3.4.2012).

Fedeli, S. & Forte, F. EU VAT frauds. 2011. European Journal of Law and Economics, 31, 143-166.

HE 41/2010 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi arvonlisäverolain muuttamisesta ja arvonlisäverolain väliaikaisesta muuttamisesta.

Heiskala, J. 2011. Rakennusliikkeen arvonlisävero opas. Suomen rakennusmedia Oy.

Hirsjärvi, S & Hurme, H 2001. Tutkimushaastattelu, teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki University Press. Yliopistopaino, Helsinki.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara P. 2001. Tutki ja kirjoita. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Hirvonen, M., Lith, P. & Walden, R. Suomen kansainvälistyvä harmaa talous. 2010. Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2010. Saatavissa www-muodossa URL:<http://web.eduskunta.fi/dman/Document.phx?documentId=mw16710124737147> (Luettu 27.10.2011).

Pousa, A. & Juuti, P. 2011. Menetelmäviidakon raivaajat, perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Johtamistaidon opisto.

Rakennusteollisuus 2011a. Talousrikollisuuden tilannekuva, Virke raportti 1 2009.pdf. [Rakennusteollisuuden Internet-sivuilla] Saatavissa www-muodossa: < URL:<http://www.rakennusteollisuus.fi/RT/K%C3%A4%C3%A4nnetty+ALV/Talousrikollisuuden+tilannekuva/>> (Luettu 18.10.2011).

Rakennusteollisuus 2011b. Lista rakentamispalveluista, joihin sovelletaan käännettyä arvonlisäverovelvollisuutta. Rakentamispalvelut, joissa käännetty alv.pdf. [Rakennusteollisuuden Internet-sivuilla] Saatavissa www-muodossa: URL: <http://www.rakennusteollisuus.fi>

[/RT/K%C3%A4%C3%A4nnetty+ALV/Lista+rakentamispalveluista/](#) (Luettu 11.11.2011).

Shackelford, D.A. & Shevlin, T. 2001. Empirical tax research in accounting. *Journal of Accounting and Economics*, 31, 321-387.

Tannila, E. & Auranen, K. 2011. Rakentamispalvelujen käännetty arvonlisävero. Lakimiesliiton kustannus. Kariston Kirjapaino Oy, Hämeenlinna/ Helsingin Kamari Oy/Helsingin seudun kauppakamari ja tekijät.

Verohallinto 2011a. Rakennusalan käännetty arvonlisäverovelvollisuus 1.4.2011 alkaen. [Verohallinnon Internet-sivuilla] Saatavissa www-muodossa: <URL: http://www.vero.fi/fi-FI/Syventavat_veroohjeet/Arvonlisaverotus/Rakennusalan_kaannetty_arvonlisaverovelvollisuus/Rakennusalan_kaannetty_arvonlisaverovelv%2812340%29> (Luettu 18.10.2011).

Verohallinto 2011b. Rakennusalan verovalvontahanke. [Verohallinnon Internet-sivuilla] Saatavissa www-muodossa: <URL: http://vero.fi/fi-FI/Tietoa_Verohallinnosta/Rakennusalan_verovalvontahanke%2818488%29> (Luettu 19.11.2011).

Verohallinto 2012. Harmaan talouden tilannekuva 1/2012. [Verohallinnon Internet-sivuilla] Saatavissa www-muodossa: URL: http://vero.fi/fi-FI/Tietoa_Verohallinnosta/Tiedotteet/Harmaan_talouden_tilannekuva_12012%2819981%29

(Luettu 18.3.2012).

Veronumerolaki 1231/2011: Laki veronumerosta ja rakennusalan veronumerorekisteristä.

HAASTATTELUKYSYMYKSET (Verohallinto)

- Mitä rakennusalan käänteisellä arvonlisäverovelvollisuudella on tavoiteltu? Mikä on ollut uuden menettelyn tärkein tavoite?
- Mikä on konkreettisesti muuttunut rakennusalan käänteisen arvonlisäverovelvollisuuden käyttöönoton jälkeen yritysten kannalta?
- Mitä uusi menettely on vaatinut yrityksiltä?
- Oliko lakiuudistus käänteisen arvonlisäveron osalta onnistunut? Olisiko lakia tältä osin vielä muutettava jotenkin?
- Onko lain tulkinta käänteisestä arvonlisäverosta selkeä vai aiheuttaako se tulkinnanvaraisuutta?
- Kuinka suuret arvonlisäveromenetykset ovat olleet vuositasolla?
- Minkä suuruisia arvonlisäveron verokertymiä rakennusalan käänteisen arvonlisäverovelvollisuuden avulla tavoitellaan?
- Mitä koet rakennusalan käänteisen arvonlisäveron ratkaisevan harmaan talouden osalta?
- Onko käänteisellä arvonlisäverovelvollisuudella suoraa vaikutusta harmaan talouden torjuntaan? Tai vastaavasti vaikuttaako se harmaaseen talouteen epäsuorasti?
- Mitkä ovat rakennusalan suurimmat ongelmat harmaan talouden osalta?
- Mitä muita keinoja käyttäisit harmaata taloutta vastaan rakennusosalalla?

HAASTATTELUKYSYMYKSET (Yritykset)

- Mikä on konkreettisesti muuttunut rakennusalan käänteisen arvonlisäverovelvollisuuden käyttöönoton jälkeen?
- Mitä uusi menettely on vaatinut yritykseltä?
- Onko jokin asia helpottunut käänteisen arvonlisäverovelvollisuuden käyttöönoton jälkeen? Tai onko jokin asia vastaavasti vaikeutunut?
- Oliko lakiuudistus käänteisen arvonlisäveron osalta onnistunut? Olisiko lakia tältä osin muutettava jotenkin?
- Onko lain tulkinta käänteisestä arvonlisäverosta selkeä vai aiheuttaako se tulkinnanvaraisuutta?
- Mitä koet käänteisen arvonlisäveron ratkaisevan harmaan talouden osalta?
- Onko käänteisellä arvonlisäverovelvollisuudella suoraa vaikutusta harmaan talouden torjuntaan? Tai vastaavasti vaikuttaako se harmaaseen talouteen epäsuorasti?
- Mitkä ovat rakennusalan suurimmat ongelmat harmaan talouden osalta?
- Mitä muita keinoja käyttäisit harmaata taloutta vastaan rakennusalalla?